

fakad és egyetemi tanársága melletti nyomorkodásáról szóló levelei nemcsak Paintnerhez, hanem *Takáts József*hez¹⁾ és másokhoz folyton ugyan ezen themáról szólnak.

Fontos az 1805-ben kelt levél, melyben reményének ad kifejezést, hogy *Grammatikájának* III. részét 4 hét alatt kinyomatja, de a IV. kötet megjelenését már aligha éri meg, mert vele együtt fog eltemettetni. Tudvalevőleg a III. kötet sem jelent meg.

Ugyanitt említi azt a »Magyar Irodalom« című magyar munkáját, mely már készen van és három részből áll. Az I. Magyar Irodalomtörténet, a II. Magyar *Stilisztika*, a III. Szemelvények a legrégebb, a középkori és legújabb magyar remekírókból. Ezeket *Takáts József*nek is felolvasta, ki el volt ragadtatva a munkától! Ugyanezek kiadására »*Segedelem-Kérés*« cím alatt 1806-ban pártolást kért az irodalom-barátoktól.² Ferenczy J. szerint ezeket Horváth István kapta Révai halála után.

Az utolsó levél, melyben ismét annyira panaszkodik a maga mostoha sorsáról most már 1806-ban kelt.

Alighanem ez volt Révai utolsó levele *Paintner*hez, mert »*Révai Miklós levelei*« című munkám 178 lapján közölt, *Mártonffy* püspökhöz intézett levelében ezen 1806-ban *Paintner*hez írott levelére hivatkozik és ennek alapján oly kiméretlenül szólja le az akkor annyi alkalmatlankodás után segedelem adásra többé nem hajlandó, régi, jó barátját.

A kibékülés Révai haláláig kettőjük között tehát mégsem történt meg.

DR. RÉCSEY VIKTOR.

SZALÁRDI JÁNOS KIADATLAN LEVELEI ÉS REÁVONATKOZÓ APRÓ ADATOK.

(Harmadik, befejező közlemény.)

20.

Szalárdi János levele Teleki Mihályhoz.

Ajánlom szolgálatomat stb.

Áldja meg az ur Isten kglmedet stb.

Minémű savanyúsággal kezdé uram nekem folyni az fizető mester-ség hivatalya, im Kglmednek ez includált párból megláthatja, melyért mely méltatlan szenvedjek, Kglmedet kérem, mint uramot fautoromat ne neheztelje megnézni Urunknak Ő Nagának irt alázatos levelemből,

¹ Takács Sándor id. művét.

² Révai Miklós »Alázatos Segedelem Kérés« az igaz eredeti magyarságot híven megfejtő Tudós készüléteknek mennél előbb való kinyomtatására. — Újólág való tudósítással. — Pestini (1806) Typis Matthiae Trattner.

melyet in paribus nem küldhetvén Kglmednek, csak volanter kelle hagynom, bizván a Kglđ hozzám jóakaró szolgálához való sincera affectiojához, kérem adja maga bé annak modja szerént le pecsételve és minthogy ugy hallom Ő Naga az hoszas írást olvasni neheztelli, ha az alkalmatosság ugy kívánja, megolvasni is Ő Naga méltósága előtt ne neheztelje Kglđ. Kglđ azokból istenesen ítéletet tehet, ha méltán szenvedjem-e Ő Nagának ily nagy nehézségét s kemény fenyegetését, nem azok érdemlenék-e azt s nagyobbat, a kik, az országtól rendeltetett pénzt imhol ennyi időtől fogva, Ő Nagának ennyi rendbeli parancsolatjára is be nem szolgáltatják; talám némelyik el is fogta költeni. Egyszeri parancsolatja Ő Nagának reájok 5 die, a második utolban 23 praesentis ment ki s im ugyan az pénzt nem hozzák. Azonban im ennyi időtől fogva semmi jó rend az nekiek való fizetés dolgában sokfelé való irogatásomra, szorgalmaskodásomra is nem tétetvén, az fizetést mindenik végbeliek csak minden hat hat heten megkevánván: ha uram behozzák az adót, én bizony kifizetem a míg benne tart, az utolsó Cantorban lássa aztán az vitézlő nép három egész hónapok alatt az száraz kenyér mellett mit csinál. Látom senki nem gondol véle. Az Uraknak is eleget irkálék, hol egyik, hol másnak, de csak semmi, csak választ sem tesznek, mint ha az nem közönséges jóra s megmaradásra való dolog volna s Ő Kglmeknek tisztjeket sem illetné az ilyenekre való gondviselés! Én uram mihelt meghallottam vala, hogy az nemes ország méltatlan voltomra rám imponálta ez bajos hivatalt, azonnal irogattam vala s Ő Nagának is kívánván ordinantiát s instructiot az fizetésnek modalitásáról de semmit nem obtineálhaték!

Ha az buza vagy két honapra való gabona az országtól akkor mindjárt azon fejevári gyűlésben fellimitáltván az beszolgáltatás az vármegyék tiszteinek mindjárt megparancsolatott volna, ugy az egy óra való buzájok az első fél esztendőre kiadatván, az mellé az három fizetés, 61. egy napokon eshetett volna s egyik a másikat segítvén s az vitézlő nép is róla tudosíttatván, magát ahoz tudta volna alkalmaztatni, s csak a pénzt hozták volna be, bizony ugy Ő Nagának sem kellett volna busíttatni s az szegény vitézlő népnek is imide-amoda annyit fáradni s az szegénységnek is miattok terhelődni. De uram ahol jó rend nincsen, confusio szokott lenni. Ám meglátja uram Kglmed az Ő Naga leveléből, mint informáltatott legyen Ő Naga, hogy az kolozsvári fizetést az Articuius nem contineálja s az radnoti ugy is maradjon, de azután az Fejevári csak a novemberi, ugy látom Kolozsvárit, Sebesvárit, és Somlyait comprehendálja. S mégis hol (igy) Mester Naláczí Uram s mind prefectus uram azt mondották az Somlyaiaknak, az mit ezen Ő Naga levele tart, hogy az kolozsvári fizetésre, azon ötforintos adó nem tartozott volna. S ugyan abból is gondolom, hogy ez a levél az Ő Kglme Secretariáján iratott. De ha az articulus nem volna is ám Uram ratiom mellett beküldtem a Commissarius urak Commissióját is. Ratiomból informatus lehet a nemes ország s Keglmetek. De tudom a mely Végbelieket megmaraszt, ugy is igyekezi gondviselését alkalmaztatni, több romlás az szegény hazára belőle ne jövjön. Éltesse az ur

Isten Uram Keglmedet sokáig jó egészségben. Datum Claudiopoli die 30 Januarii Anno Dm. 1666. Keglmednek jóakaró szolgálja Szalárdi János mpr.

P. S. Kegyelmed Uram, ily hoszas írásomról Istenért is kérem megbocsásson, bizony tagadhatatlan a busulás tevé velem mert az szegény idősbik Rákoci urunk 1633 vitetvén bé házában oly ifju koromban, csak akkor kezdtem vala bajuszosodni, s életéig való olyan szorgossággal való gondos szolgálatban, bizonynyal irom Kgldek, soha egyszernél többször még csak hazuttomat sem mondta, s imhol ily kicsiny idő alatt ez hivatalban az inimicus informator miatt (mert Ő Nagának bizony nem tulajdonitom) csak nem akasztófiával fenyegettetem. —

Hiszem Uram Isten Ő Nagát állatván az szegény haza guberpálására, az ilyen nagy fogyatkozásoknak azért kell Ő Nagának főiben öntetődni, megorvoslások lehessen az Ő Naga és Ő Naga mellett levő Tanácsok gondviselések által.

Kglmedet kérem uram, ne nehezteljen választ iratni leveleimre mind erre s mind a melyet Sztepán Uramtól, Ő Kglmetől küldöttem volt.

Kivül czim: Spectabili ac Generoso Dno Dno Michaeli Teleki de Szék etc. Teleki lvtár 349.

(A levél elején említett inclusa, mely miatt oly hosszadalmasan panaszol Telekinek, itt következik. Az aláhuzott sorokra feljegyzéseket tett.)

Hűséged 16. praesentis nekünk irt levelét vöttük s értjük, hogy a Somlyai praesidiumnak még eddig való fizetlenségeket; értjük azt is, hogy a nálla levő pénzből az kolozsvári praesidiumnak kellett megfizetni s azolta a perceptorok is semmit nem administráltak hűséged kezében. *Mi soha hűségednek nem parancsoltunk, hogy az ötforintos adóból, kit hűséged percipiál, az kolozsvári praesidiumnak fizessen.* Ha eddig nem volt articulus róla, ugy tudjuk praefectusunk küldött volt egyet, abból ki tanulhatta volna, hová legyen rendeltetve az a pénz s arra a szükségre kellett volna hűségednek tartani. Azért ex superabundanti parancsoljuk igen serio, ha az Somlyai praesidium számára való pénzt kifizette, *mindjárt szerezzen fizetésekre újabb pénzt, ne várakoztassa őket, mert ha hűséged miatt annak a vég helynek veszedelme, vagy fogyatkozása esik, bizonyos legyen benne, oly esik rajta, a kit soha nem reméltett volna. Ennek utánna pedig a fizetés dolgából tartsa az Articulus continentiájához magát s ne fizesse ki az pénzt oly helyre, az hová nem rendeltetett.* Im minden perceptoroknak ujabban irattunk mindenfelé s ha eddig nem administráltak is az restantiá-

Igaz Ő Naga nem parancsolta, de parancsolták a Commissarius urak s az a fejevári Articulus is azt dictálja, melyet prefectus uram nevével im csak 20. praesentis hozának meg.

Az adón kívül soha egyébből bizony én tőlem ki nem telhetik, mert ez romlott helyben, hogy kölcsön találhatna ember, azt csak gondolni sem lehet.

Ebben félek hogy az Ő Naga két commissioi mellett az csikieknek való fize-

tésben véteni ne találtam legyen. Az articulus oly későn küldtetvén kezemhez. De ha szinte nálam meg lett volna is, mit tudtam volna tenni, Ő Naga serio committalván; egyik commissioja Ő Nagának 14 novembris az fogarasi gyűlés végén kelvén, azt gondoltam, közönséges tanácsból cselekszi Ő Naga. Azonban ha én miattam ott is valami fogyatkozás esik, ugyis én veszek. Az másik is az ottvaló németeknek való fizetés felől, ugyan olykor, hogy még az articulusok kezemben nem voltak.

kat, úgy hisszük administralni el nem mulatják s ne hagyjon azért hűséged minket ezután alkalmazatlanul busittatni. Secus. Datum Fogaras, 23. jan. 1666.

21.

Szalárdi János levele Teleki Mihályhoz.

Ajánlom Uram szolgálatomat sat.

Szentelje meg az uristen Ő felsége az Kglđ életét mindenekben az Ő dicsőségére, anyaszentegyházának és romlott hazánkknak gyarapodására, épületére!

Kglđ levelét uram tegnap reggel hét órakor hozá meg az posta szegény Boldai uram levelével. K. igyekezem a Kglđ parancsolatja szerént is, hogy mentél hamarébb vissza bocsáthassuk, az dolognak szüksége is ugy kívánván, de mivel egy elméhez és protocolum által lehetett csak expediáltatása azon dolognak, a Collegák segítségével is nem élhettem expediálásokban.

Az mint uram tudósítottam vala Kglđt az végekbeli fizetésre tartozó pénz administralásában levő difficultas dolgában, most is irhatom Kglđnek bizonyosan, noha alázatos írásomra Urunk Ő Naga 5 die január utolban circa diem 23 januar is committált az perceptoroknak, de mindeddig is többet nem administraltak, melyet extractusban küldtem alázatosan mind Urunknak Ő Nagának s mind az országnak. Mostan mind Szebenben, Hunyad vármegyében postan katonák vannak és mindenfelé leveleimmel. Mivel fognak jární, Kglđ által tudósítani fogom mind urunkat Ő Nagát s mind a Statusokat Ő Nagokat s Ő Kglmeket. Hogy Kld az én dolgaimról gondot akar viselni, Isten is megáldja uram Kglđt s én is míg Isten éltet, mint Uramnak fautoromnak megszolgálni igyekezem az én alázatos állapotomban. Maradván ezekután Kglmednek jóakaró szolgálja, Istennek atyai oltalmában szivből ajánlom Kglmedet

szerelmesivel. Claudiopoli die 8. februarii Ao, 1666 hora octava matutina.

Kglmednek jóakaró szolgálja mig él Szalárdi János mp.

Kívül cím: Manibus Specbilis ac Generosi Dni Dni Michaelis Teleki de Szék etc.

Teleki levéltár 349. sz. a.

22.

Szalárdi János levele Teleki Mihályhoz.

Ajánlom szolgálatomat Kglmednek mint Uramnak igen bizodalmas fautoromnak!

Áldja meg az Ur Isten Kglmedet Uram minden üdvösséges áldásával boldog jó szerencsés hoszu élettél. Keglmed levelét uram, jámbor szolgáljától böcsülettel vöttem. A dolog uram melyről Kglmed utolban im csak a Fogarasi gyűlés előtt requiráltam vala, nem egyéb, hanem egyik, mint az közönséges, az *Kronikának kibocsáttatása* dolga, melyben a mi Kglmes Urunk Ó Naga, Keglmed által uram, Keglmességét is igirte vala, csendesedvén valamit az szegény hazának nyomorúsága. Mely, látván Uram, hogy igen lassan szűnik, csak cathgorica resolutiot várok várok vala Uram Keglmed által. Én eddig is az mi Kglmes urunk Ó Naga méltóságát s az szegény haza becsületét igyekeztem abban szemem előtt viselni, az dolog nagy részből az szegény hazát concernálván, más patronusokhoz nem confugialtam volt vélle, noha oly alkalmatosságot mulaték el, talám eddig azon munka napfényen is volna.

Másik, uram, volt az magam privatumom, melyben Kglmed istenes promotioja által mind a mi Kglmes Urunk Ó Naga s mind az nemes ország alázatos supplicatioimra Kegyelmessegeket igirték vala, az közönséges haza szolgálátja mellett vött nagy romlásomból való promotiomra egy kis jószágocska conferálásában. Melyről való supplicatioim ugyan Keglmednél is vagynak, s halasztottam volt uram az fiscalis jószágoknak recuperaltatásokra. Töttem vala is Kglmednek intimatiot egy recuperalt Tökés nevű falucska felől.

Ezekben kévántam uram az Kglmed istenes és irási által meg igirt jóakaróját: amazban (a kronika kinyomatásban) hogy cathgorice lehessen informatus, ebben pedig, hogy tovább is continuálja istenes, hasznos promotioját, Isten Ó felsége kiváltképpen való gondviseléséből állatván Kegyelmedet ily megnyomorodott állapotomban¹ promotorul és gyámolul. Mely dolgomban tudom Uram az Ó Nagok méltóságos

¹ Nyomoruságát mutatják 1666. marczius 29-én ugyan Telekihez írott levelének következő sorai: »Nagy boldogtalansággommal esik uram, hogy Isten Kglmedet ide ez városba hozván nyavalyás és Curatio alatt való létem miatt Kegyelmed látogatására magamat nem vitethetvén, csak abban sem lön módom, hogy valamely becsületes ember által Keglmedet köszöntethessem . . . Magamnak pedig bizony tagadhatatlan csak annyira való modom is még eddig nem igen vagyom, csak oly szolgálcskát is tarthassak, kit becsületes emberek elébe küldhessenek. Kegyelmedtől ezért, mint uram fautoromtól bocsánatot várok«.

udvarában vagyon singularis Aemulusom és akadály szerzőm,¹ de adott az Ur Isten Kegyelmednek annyi autoritást és gratiat mind Ő Nagok s mind az nemes ország előtt az olyaknak insultalkodásokat csak supplicatioim continentiájokból is könnyen retundálhatja. Kérem azért uram ugyan istenért is Kglmedet, mint uramat, fautoromat, ne nehez- telje az elsőben is magát declaralni s azon privatumomat is már hasznos véggel promoválni.

Az buza dolgát uram azért akartam hírével lenni Kegyelmednek, mivel Kglmed ordinantiáját az tisztartó negligálta volt, ne találtatott légyen más ususra fordítatni. Kegyelmednek mind abban s egyébiránt való jó oblatiojéért Isten Ő felsége áldja meg Kglmedet, magam is mig Ő felsége éltet, alázatos állapotomban köteles szolgálának tartván magamot Kegyelmednek és a Kglmed szerelmeseinek. Választ várván uram Kglmedtől, ajánlom ezekután Istennek atyai oltalmába Kglmedet aszonyommal Ő Kglmével és szerelmes szép gyermekeivel. Claudiopoli, 16 April Ao 1666. Kegyelmednek szegény, jóakaró szolgálja Szalárdi János mp.

Kívül czím: Spectabili ac Generoso Domino, Domino Michaeli Teleki de Szék etc.

Eredetije a Teleki levéltárban 349. sz. missilisek.

23.

Szalárdi János levele Teleki Mihályhoz.

Ajánlom szolgálatomat sat.

Áldja meg Isten sat.

10 praesentis Szentpéterről iratott levelét uram kglmednek elvöttem. Az szegény Kolontár uram nem szintén találta kglmedet informálni, hogy én fizetését a kglmedhez való lételéért elvontam volna; mert olyan nem volt, hanem inkább a miben tőlem lehetett, igyekeztem Ő kglmednek kedvessin. Az mostani absentiaja alatt is hadnagy Dessi uram fizetésének egy részét adosságára felakarván venni, hogy hirtelen nem adhatám, eleget veszekedék velem, ki mindazonáltal azután elbucsuzván, az ur Ő kglmed hírével is mint liquidum debitumot ugyan meg kelle adnom. Másik részét pedig fizetésének ugyanazt is adóságban Vice kapitány uram Ő kglmede ugyan maga vitette el. Hanem inkább azt hiszem uram, hogy a mustrán csak egy gyermek mustrála, Ő kglmede 3 lovas katona lévén, helyette, azért hogy mind maga Vice kapitány uram s én is a sereg előtt fedőztük másoknak is példájára, azt hiszem, az mondatott volt be, talán külömben is amint volt, s abból fogott volt Ő kglmede is conjiciálni. De elég kárt vallott szegény Kolontár uram most is, a mint hallom, egyik jó paripája meghalván. Én uram, Isten oltalmazzon, hogy a mi Kglmednek Urunknak Ő Nagának és a nemes országnak olyan emberséges érdemes és jámbor szolgálának fizetését, magam okta elvonjam, sőt inkább az olyan érdemes szolgálának promotioját kívánám, a mint hogy mostan az hadnagyságra, ha Kglmednek jó tetszése, úgy hiszem érdemessége is lehet annyira, a mint volt Dessi uramnak. — Maradván ezek után

¹ Bethlen Jánost érti.

Kgldnek jóakaró szolgálja, ajánlom istennek atyai kglis oltalmában és gondviselése alá kglidet asszonyomval Ő Kglmével és a kglmetek szép gyermekeivel egyetemben. Datum Claudiopoli die 17 jului, anno 1666. Kglldnek uram jóakaró szolgálja

Szalárdi János mpr.

Külczim: Spectabili et generoso Domino Dno Michaeli Teleki de Szék etc.

Eredetije a Teleki levéltárban 349 sz. a.

24.

Szalárdi János levele Bornemisza Annához.

Nekem mindenkor igen kglis asszonyom!

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nságodnak, mint kglis asszonyomnak és hogy az ur Isten Nagtokat méltóságos fejedelmi házával sok boldog időnkig szerencsés jó egészséges életben virágoztassa, tiszta szivből kívánom! Az utolsó és kénszerű szükség adá kglmes Asszonyom tennem, hogy a mostani alkalmatossággal Nagod méltósága előtt ez alázatos Supplicatiom által megjelenjem s magam és collégáim Nagtok alázatos hivei és szolgálói nevekkkel kegyelmességét imploráljam. Ugy vagyom kglmes Asszonyom, praefectus uram Ő Kglme az elmúlt esztendőre tartozó kevés salarium borunkat utolban egyik böcsületes collegánk Rákosi Boldisár uram instántiájára és praesentiájában, jelenlétében ki céduláztatta volt Fehérvárt, szóval megparancsolván ott való tiszturaiméknak, valamikor érettek küldünk, megadassák. Az midőn kglmes Asszonyom az utaknak alkalmatosságával borainkért elkültünk, azon tisztek praefectus uramnak levélbeli commissiojára fogván, szekezesinket héjjában fárasztották. Mely nagy boldogtalanságunkra még a fogarasi gyűlés eleitől fogva Praefectus uramat ő kegyemét az commissióért leveleinkkel, sőt Director Diosi Gáspár uram által is solicitálván csak választ sem, annál inkább commissiót nem nyerhettünk. Azomban kglmes Asszonyom ez napokban, a mint mondják, boraink praebendára, kiadatván, most már hogy kérjük, irásunk, kéresünk, törekedésünk ő kegyelmétől csak könnyen fül mellől bocsátatik. Megemlékezvén azért alázatosan kegylmes Asszonyom, Nagodnak mind egyéb iránt s mindegy méltóságos levelében, alázatos szegény romlott és nyomorodott szolgálójának tött nagy Kglis ígéreteiről, melyért Nsgod kegylségének grátiájához folyamadnám, mindenkor bátoritattam. Nagodnak mint Kgyls Asszonyomnak igen alázatosan könyörgök, méltóztassék alázatos hiveinek és szolgálójának állapotjukat az ország constitucioi és rendelései szerint is kegyls szemei eleibe venni és kevés bor fizetésünket kiszolgáltatni parancsolni, kik noha alacsony állapotbeli igaz hivei és szolgálói legyünk is Nagtok keglms Asszonyom: de hiszem nem is csak most s ez hivatalban kezdők némelyikünk a szegény hazát és annak méltóságos fejedelmét szolgálni. És pedig ugyanezen szegény haza becsületi mellett maradék Várad oltalmazása mellett mazurrá és koldusvá. Már az Ngtok kegyelmességéből, az nemes ország rendeléséből a vékony

tisztecske által a mi kis beneficiumunk rendeltetett volna, akár csak az ne nyomatnék el ő kgylmek által s ne kényszerítettének ennyi költséggel, bajval minden esztendőben hozzájutni mind bor, buza és kevés pénzbeli fizetéseinkhez. Az Nagod felőlünk való keglms gondviselését alázatos igaz hűséggel, mint kegyelmes Asszonyunknak Nsgodnak megszolgáljuk és a Nsgod kglms jó választételét alázatos jó reménységgel várjuk. Ajánlván ezek után az ur Istennek atyai klms gondviselése és oltalma alá Ngytokat fejedelmi méltóságos házával egyetembe. Datum Claudiopoli, die 24 julii, Anno Domini 1666.

Nságodnak alázatos igaz hive és megnyomorodott szegény szolgálója :
Szalárdi János, s. k.

Kivül czim: Illustrissimae ac Celsissimae Principissae Dominae, Dominae Annae Bornemisza, Dei gratia Transsylvaniae Principissae, partium Regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae et Dominae Dominae, mihi singulariter naturaliterque clementissimae.

(Eredetije a gr. Teleki-nemzetség közös levéltárában Maros-Vásárhelytt 844. sz. a.)

Szalárdinak a Siralmas krónika írójának ezen kérő levelét utolsó kéziratái közül valónak tekinthetni, az ugyanezen 1666. év szept. 27 alkotott III. országgyűlési czikk szerint: »Néhai Szalárdi János helyett rendeltük Kolozsvárra fizető mesternek-perceptornak és káptalannak Virginias István atyánkfiát.« E sorok egyszersmind azt is mutatják, hogy Szalárdi akkor a kolozsmonostori levéltárnak is, mely akkor már Kolozsvár városában volt elhelyezve, felügyelője, levéltárosa volt.

25.

Szalárdi János levele Teleki Mihályhoz.

Ajánlom szolgálatomat sat.

Minémű utolsó szükségünkben kényszerítettünk uram a mi kglms asszonyunkhoz ő Naga kgliségehez magam és Collegaim levelével (844.) folyamodnunk, kld ne terhelje megérteni ő Nagának írt alázatos leveléből, melyet kglid kezéhez dirigálván, kérem uram nagy bizodalommal, mint Uramot, fautoromat kglidet ez szükséges dolgunkban is ne nehezteljen jó promotorunk lenni, a mikor és hol itélvén legalkalmatosabbnak beadni Ő Nagának alázatos levelemet. Az kglid hozzánk mutatandó jó akaratját és promotioját mind magam privatim s mind a Collegákkal collegialiter is megszolgálni igyekezzük Uram Kglidnek minden alkalmatosságokkal a mi vékony állapotunk és tehetségünk szerént. Maradván kglid szolgálója és Istentől kívánván jó egészséges hoszuéletet, idvességés áldásokat kglidnek. Datum Claudiopoli die 24 julii ao. 1666.

Kldnek uram jóakaró szolgálója

Szalárdi János, m. p.

P. S. Nem emlékezem uram reá, hogy kldnek irtam volna felőle, azonban szükségesnek itelem, bár eddig is tudosítottam volna. Im ősszei leszen két esztendeje elődedin tisztinek P. uramnak ő kglimének; ugyanakkor is, asszonyunk ő Nsga commissioja ellen kicsin borbéli Salariumunk

megadattatása dolgában való nagy akadálytételében egy fastuosus levelére ő kegyelmének találtunk volt egy Apostoli szép intéssel választ tenni, mely oly, adná bár Isten, akárki is közülünk tudná minden szempillantásonként szemei előtt viselni. S szegény üdösb Rákoczi urunkat Ő Nagát, tudom, bizony közép rendbeli híve intette és serkentette azon Apostoli igéssel: de nem hogy nehezeltelte volna, de nagy kegyelmesen vötte s bizony megköszönte. S így bizony nem hogy ő kglmének offensájára igyekeztünk volna irásunkkal, de fővebb képpen én hazánkbeli hajdani conjunctionkat és talán azon időbeli paritásunkat is gondolhatván, atyafi szeretetemből inditattam az iránt is ő kglméhez. De ő kglme abból nagy és a mi elménk kívül való dolgokat magyarázván, attól fogva valóban igyekszik, úgy látom fővebb képpen az én nyavalyás fejemet persequálni. És noha uram én az ő Nagok és az szegény haza közönséges szolgálatjában való haszonra nézve irásom által meg is követtem (mint a ki az ő Nagok és haza szolgálatjában nem hogy szakadásokat, egyenetlenkedéseket és gyűlölködéseket, de bizonynyal az ő Nagok szárnyok alatt az egész szegény haza lakosinak mint az egy öszveegyesült testnek és léleknek azon egy testben szokott lenni, olyan egységet láthatni szivből kívánám, mert tudom hogy az lenne az Ő Nagok javára is s az szegény haza gyarapodására és a közönséges megmaradásra is hasznos és jó). Mindazáltal pergál, úgy látom ő kglme boszuját követni nem csak in privatis akadémekkel, kártételekkel lenni igyekezik: hanem a közönségesekben is semmi correspondentiát velem nem tartani, közönséges dolgokbeli négy-öt leveleimre is semmi választ nem tenni s nem felelni. Keglmeknek uram ezt mi okon kényszerítettem értésére adnom, kérem pro singulari sua prudentia pensitálni, s csak emigy részben is az ő Nagok s közönséges jónak való szolgálatnak succurrálni ne nehezeltje!

Külső czím: Spectabili ac Generoso Dno Dno Michaeli Teleki de Szék etc.
(Teleki levéltár 349. sz.)

26.

Boldai Márton levele Teleki Mihályhoz.

Szalárdi János Siralmas magyar krónikája kiadását illetőleg. 1670. jun. 13.

Szolgálatomat ajánlom sat.

Akarám uram kgdt requirálni ez levellemmel, elsőbben is követem kgdt, hogy itt levén kgd szomszédságában kgd látogatására s udvarlására nem mehettem, egyébként kgd ne vélje, hanem betegségemnek, most immár alkalmas ideje, miolta az ágyban fekszem lábom miatt, nem tudván ha közsvény vagy egyéb nyavalja.

Ez felől is akarám uram kgdt requirálni, kgd ígerte vala uram jóakarátját szegény Szalárdi János uram munkájának kinyomtatására való promotor szerzésben, im valami levelekre is akadtam, egyik Keczer Ambrusé, másik Korda Zsigmond uramé kik ugyan azon dologról sonalnak. Azon levelek tartása szerént a Szarka ló ára száz tallér azon szükségre való papiros vételre deputáltatott, kirül is alkuvása is volt

Keczer Ambrusnak a papiros csinálással, mely maradt az üdvezült ur és Szalárdi uram halálával így függőben. Igen alkalmas ut kgd jóakarójának megmutatása eddig a summáig, kinek mostan lehet ideje noha ezen kívül is azon gróf urak ő Nagok ígérték volt jóakarójokat a mint Korda Zsigmond írása is tartja, de azt én hagyom kgd ígért jó akarójára. Im az leveleket Mátyás Deák uramtól kgdnek küldöttem, szóval is izenvén kgdk mellettek. Kérem kgd ígérete szerént ilyen hasznos dologban ne difficultálja annyi fáradságát s munkáját. Azon munkát válasza levén kgdtől, magam akarom praesentálni kgdk, felvetvén elsőben a kinyomtatásban való fundamentumot. Ezek után sat. Datum in Torda die 13. junii. Kgd jóakaró szolgálja

Boldai Márton m. p.

P. S. Szegény Szalárdi János uram, ugy adta volt Nadány uram kezében hogy ő kglme is mutatná az iránt való jó akaróját a patronusok szerzésében, az ő kglme halálával penig ezenben maradván, csak tenné be »a Collegium bibliothecájába addig, mig Isten mutatna olyan patronust, kinek munkája által terjedhetne világra.«

Közölve »Nemzeti Társalkodó« 1840. II. félev 20. szám. nov. 13. Kemény Józseftől.

Szalárdi János kiadott és kiadatlan leveleinek jegyzéke és reá vonatkozó adatok.

1. 1638. jan. 2. Kolozsvár. Bornemisza Pálhoz. (Kemény József.)
2. 1638. máj. 10. Szalárdi a fejedelem megbizottja. (Tört. Tár. 1895. 427. lap.)
3. 1643. máj. 12. Sz. J. Secretarius (Tört. Tár. 1895. 494. l.)
4. 1644. Kemény János és Bornemisza Pál levelezésökben hivatkozás Szalárdira. (Tört. Tár. 1880. 13. és 17. l.)
5. 1645. ápril. 10. Munkácson van Rákóczival. (Tört. Tár. 1894. 68.)
6. 1646. jan. 6. Fogaras. A fejedelem jószágot ad Szalárdinak. (Kemény József.)
7. 1646. jan. 24. Zabolán van Szalárdi. (Tört. Tár. 1893. 513. l.)
8. 1646. aug. 5. Munkácson van Szalárdi a fejedelemmel. (Tört. Tár. 1894. 76. l.)
9. 1646. aug. 18. Munkácson Biharban Szakát 1919 frt inscribálja Szalárdinak. (Kemény József.)
10. ... .. 1653. okt. 16 Várad. Szalárdi nyugtája.
11. 1655. ápril. 10. Zarámban Bolgárfalván van Sebesi Ferencznél. (Győri tört. füzet.)
12. ... .. 1660. márcz. 2. Nagybánya. Szalárdi

- János, Ádám és Szalárdi István Deákné.
13. 1664. febr. 18. Nagy-Sink. Bethlen János levele a krónika ügyében és Sz. észrevételei.
14. 1664. márcz. 28. Szent-Péter. Szalárdi Teleki Mihálynak.
15. 1664. ápril. 13. Kolozsvár. Szalárdi Teleki Mihálynak. Csatolva ide egy Memoriale ápr. 16.
16. 1664. maj. 19. Kolozsvár. Szalárdi Teleki Mihálynak.
17. 1664. jun 5. Kolozsvár. Szalárdi Teleki Mihálynak.
18. 1664. jul. 9. Kolozsvár. Szalárdi levele Árkosi Mihályhoz. (Kemény József.)
19. 1664. jul. 14. Kolozsvár. Szalárdi Telekinek. Melléklete.
20. 1664. jul. 20. Kolozsvár. Szalárdi Telekinek.
21. 1664. jul. 24. Kolozsvár. Szalárdi Telekinek.
22. 1664. aug. 19. Kolozsvár. Szalárdi Telekinek.
23. 1664. aug. 30. Kolozsvár. Szalárdi Telekinek.
24. 1664. szept. 18. Kolozsvár. Szalárdi Telekinek.
25. 1664. okt. 15. Kolozsvár. Szalárdi Telekinek.
26. 1664. nov. 8. Segesvár. Apafi levele Telekinek, vonatkozás Szalárdi evelére.
27. 1665. január 31. Kolozsvár. Szalárdi a kolozsvári tanácsnak. (Tört. Tár. 1880. 414. lap.)
28. 1665. febr. 1. Ebesfalva. Apafi levele a kolozsvári tanácshoz. (Tört. Tár. 1880.)
29. 1665. febr. 3. Kolozsvár. Szalárdi újból a kolozsvári tanácshoz. (Tört. Tár. 1880. 414—416.)
30. 1665. ápril. 24. Kolozsvár. Szalárdi Telekinek és a Váradról Erdélybe jött nemesek kérelme.
31. 1665. maj. 8. Kolozsvár. Szalárdi Telekinek. Itt mellékletben Apafi levele febr. 1-től.
32. 1665. maj. Szalárdi supplicatioja a rendekhez. Ezek ajánlása s a fejedelem válasza maj. 26.
33. 1665. jun. Szalárdi supplicatioja a fejedelemhez s válasz reá jun. 28.
34. 1665. szept. Szalárdi az 5 frtos adó perceptora. (Erdélyi országgyűlési emlékek. XIV. k. 140. lap.)
35. 1665. szept. 29. Kolozsvár. Szalárdi Telekinek.

36. ... .. 1665. okt. 5. Kolozsvár. Szalárdi Telekinek.
37. 1665. nov. 8. Kolozsvár. Szalárdi levele Apafihoz. (Kemény József.)
38. 1666. jan. 24. Kolozsvár. Szalárdi levele Telekihez. (Abafi Figyelője. VII. k. 1880.)
39. ... .. 1666. január 30. Sz. J. Telekinek, melléklet Apafi levele Szalárdihoz.
40. 1666. jan. 31. Ebeni István Apafinak az 5 frtos adóról. (Kemény József.)
41. 1666. február. Generalis perceptor. (Erd. orsz. gyűl. emlékek. XIV. k. 191. lap.)
42. ... .. 1666. febr. 8. Sz. J. Telekinek.
43. ... .. (1666. márcz. 29. Sz. J. Telekinek) b.
44. ... .. (1666. ápril. 16. Kolozsvár. Sz. J. Telekinek) a.
45. 1666. jun. 15. Kolozsvár. Telekinek a krónikáról. (Abafi Figyelő.)
46. 1666. jun. 17. Kolozsvár. Egy komájának (Kovácsnai Péter ref. püspöknek). (Abafi Figyelő. VII. k. 255—263.)
47. ... .. 1666. július 17. Kolozsvár. Sz. J. Telekinek.
48. 1666. július 23. Kolozsvár. Apafihoz. (Kemény József.)
49. 1666. július 24. Kolozsvár. A fejedelem aszonyhoz kérés. (Protestans Közlöny 1890. 4. szám.)
50. ... .. 1666 július . 24. Kolozsvár. Sz. J. Telekinek.
51. 1670. jun. 13. Torda. Boldai Márton levele Telekihez a krónika ügyében. (Nemzeti Társalkodó. 1840. II. félév, 20. szám, Kemény József.)

Közli: KONCZ JÓZSEF.

KÖNYVÉSZETI ADALÉK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRA I. KÖTETÉHEZ.

A múlt évi szünidőben megfordulván Grác egyetemi könyvtárában is, ott egy magyar nyomtatványra, mint unikumra, hívták föl a figyelmet. Ez az állítólagos unikum az »*Evangeliumok és epistolák*« 1631-iki kiadása. A könyv régi jelzése 107/78—20578; újabb jelzése: Theologie I. 347; folyószáma: I. 51977. A helyszínén nyert felvilágosítás szerint a múlt század végén jutott a gráci egyetemi könyvtárba.

E mű számos kiadást ért, melyeket rendre felsorolva találunk Szabó Károly »*Régi Magyar Könyvtára*« I. kötetében. E csepregi 1631-iki kiadást is megtaláljuk ugyanott 597. szám alatt következőképen: »*Evangeliumok és Epistolák* . . . Csepreg 1631. 16-r. Tartalma ugyanaz, a mi a kereszturi 1614-iki kiadásnak, csakhogy ez javított és bővített

kiadás. A javítást és pótlást Letenyei István eszközölte, mint kitetszik Farkas Imre könyvnyomtató csonka ajánlóleveléből (a csepregi gyülekezethez) mely »Költ Csepregben IVBILATE Vasárnapon, azaz Pünkösöd havának tizenegyedik napján, 1631 Esztendőben.« Ezen kelet után tettem ezen kétségtelenül csepregi nyomtatványt 1631-re. Egyetlen, elől, közben több helyt s végül is csonka példánya a sopronyi ev. lyc. könyvtárában.« Ime Szabó Károly sejtését a most előkerült második és pedig teljes példány czimlapja is megerősíti!

E kiadás 12-rét. 6 + 264 levélből vagyis 540 lapból áll s alakja s a lapok nagysága körülbelöl ugyanaz, a mi az 1698-iki bártfai kiadásé. Első lapja az itt hasonmásban bemutatott czimlap, a 2-ik lap üres; a 3-ik lapon kezdődik az Ajánlás, melynek szövege ez:

»AZ TISZTELENDŐ ÉS BÜCSWLETES KYS BERTHALAN Uramnac, Dunán-innen az Augustána Confession-való Keresztyn Ecclesiáknac méltóságos Superintenden sénc: Es ugyan ezen Ecclesiáknac böcsületes, Tudós, és Isten-féltő fő Seniorinac:

LETHENYEI ISTVÁNNAC: GALGOCI MIKLÓSNAC: SAGODI GERGELYNEC: KÖRÖSI IMRENEC: és TERBÓCS IANOS Uraimnac: ES az egész Közönséges Atyafiaknac, az Jesus Christus hyúséges Szolgainac, nékem bizodalmos Uraimnac, Paterimnac és Fautorimnac, Istentül minden lelki és testi jóknac bévelkedő áldását kívánom. || (Pag. 4) Tisztelendő és bocsáutes Vraim: Mivel, soc ideje immár; hogy az mi Ecclesiánkban közinkbe bé-vót, és ez-előt egynehány eszteni-döckel ki-nyötattatot Magyar Evangeliosmos és Epistolaris Könyvec el-fogytanak: kiknek újjob kinyomtatását éntülem prohibeálta kegyel-metec mind addig, míg azokban szükséges correctio avagy igazítás nem lenne. Ezt || (5) pedig kegyelmetec, mivelhogy LETHENYEI ISTVAN Vram által végre-viseltette. Mert ő kegyelme az előbbeni Evangeliosmos könyvben való fogyatkozásokat megjobbitotta: az nyomtatásban tudatlan-ságból eset hibákat ki-tisztította: az szókbán való accentusokat consignálta. Az mely Evangeliosmos és Epistolác ez-előt nemely Innepekre nyomás-ban nem voltanac, || (6) azokat az Imádságockal egyetembe inserálta, melyeket, kegyelmetec olvasván, experiál. Azért én-is ezt az igen hasz-nos, szükséges és idvösséges munkát, az én magam költségen, az én Istenem szentséges nevénc tisztességére, és az egész hozzám tartozó szent Gyülekezetnec éppületire, ki-nyomattam és világosságra bocsáttam, a' kegyelmetek igen-igen bő- || (7) csületes és méltóságos neve alatt, a' mint-hogy kegyelmeteknec ugyan dedicálom s-ajánlom-is. Mellyet kegyelmetec én-tülem régi szegény szolgájátúl kedvessen el-vennyi méltóztasséc. Az öröc mindenható Vr Isten éltesse kegyelmeteket mind fejenkint az ő dicsőséges sz. nevénc tiszteletire, és az ő Ecclesiájának hasznos éppüle-tire, és idvösséges gyarapodására, Amen. || (8) Kőlt Csepregben IVBILATE Vasárnapon, az az: Pünkösdhavánac tizen-egyedic napján, 1631 Eszteni-dőben. Kegyelmeteknec alázatos Szólgája FARKAS IMRE könyvnyomtató. «

Közli: DR. TOLDY LÁSZLÓ.

JÁSZAI PÁL IRODALMI HAGYATÉKÁBÓL.

Különféle levelek.

Harmadik, befejező közlemény.

33. Horváth Mihály levele Jászay Sámuelhez.

Pest, Kalap-utca 2. 1867-ki deczemb. 10-kén.
(Érkezett decz. 12-kén, válasz decz. 16-kán.)

»Kedves Samu barátom.

»Midőn a száműzöttségből haza jöve Bécsben időzém, kerestem Önt a Schönborn palotában, hol azonban azon választ nyertem, hogy már 3 év előtt nyugalomba lépván, Szántón éli napjait. Levélben üdvözlem tehát Önt a hazában annyi évek mulva, ha rólam még végkép nem feledkezett meg.

Úgy értesültem, hogy szegény Palinak összegyűjtött okmányai jelenleg

az Ön birtokában vannak. Én meggyőződve levén, hogy azok fontosabbak, mintsem hogy sokáig elrejtve maradjanak, tudván különben is, hogy boldogult barátom azokat mennél előbb közzé tenni szándékozott, azon kérdést intéztem Önhöz, kedves régi barátom, vajjon nem volna-e hajlandó azokat nekem átengedni, s ha igen, mily feltételek alatt?

Erre mennél előbbi szives válaszát kikérvén, üdvözlöm Önt, kedves barátom, a régi jó indulattal

őszinte szives barátja
Horváth Mihály s. k.«

34. *Vladár-Lónyay Sarolta Jászay Sámuelhez.*

(Érkezett ^{22/3} 1868, válasz ^{27/3} 1868).

Pest, ^{22/2} 1868.

»Igen tisztelt Tekintetes Úr,

»Sok idő telt le mióta kívánságához képest ígéretemet teljesíteni módomban lett volna, t. i. hogy igen csekély befolyásomat fölhasználni ügyekvendem a Jászay Pál úr becses hagyományának ajánlására nézve; de mindössze is pár hete, hogy *folytonos bejegyzésem* ide jönöm engede, s az olta épen ezen ügyben kelle bizonyos dolgoknak megtudásához jutnom, melyek czélunkra nézve nagyon is fontosak.

Bánfárváról utánnam küldetett *Horváth Mihál* cz. püspök urnak hozzám intézett levele, melyben — tudatván velem, hogy Önnel, *Akademiai megbízás folytán* b. testvére munkái fölött alkuba kívánván ereszkedni, Öntől azon választ nyeré, miszerint, *míg én adott szava alól föl nem oldozom* (t. i. hogy említett munkát eladásra ajánlandom) *semminemű alkuba nem ereszkedhetik*, s ekként *felszolit engemet; tennem ezt haladéktalanul*, s tudassam ő vele azonnal, hogyha e tárgyban a Tekintetes úrnak nyilatkozatomat megküldtem.

Ezen eljárás előttem (igen közöttünk legyen mondva) *kissé gyanús vala, és Önnek válaszában a legfinomabb tapintatosságot véltem fölfedezni*, annyival is inkább, mivel Ön teljes birtokában levén azon iratoknak, s tudva azt, hogy én azoknak minél előnyösebb elárúsításán csakis a legnagyobb mértékben örvidenek, irányomban semmi esetre nem tarthatja magát lekötöttnek. — Nem válaszolék tehát tisztelt püspök úrnak, míg tudomást nem szereztem magamnak a dolog állásáról, még pedig *a leghitelesebb és illetékesebb helyen*, minek következtében oly formában öntém az illetőhöz intézett válaszomat, hogy az ügynek csakis használhassak. Ő ugyanis kissé neheztelvén a válasz elmaradása miatt, több helyen tudakozódott hollétem felől, s kérdé egyuttal: mikor nem lehetne látogatása nekem alkalmatlan; én tehát *személyes értekezésre* hagyám a tárgyra választ. Ő mára, vagy holnapra jelenté be azt. Úgy hiszem módomban leend tisztába jönni az iránt: melyik út leend az elárúsításra legczélsebb, főleg miután igen befolyásos Akadémiai főtagnak birom azon ígéretét, hogy félre téve minden érdeket, azon leend, hogy ne épen ezen tárgyra nézve legyen a társulat szükmarkú.

Sietek Önt tehát először is arra kérni föl, hogy *ezen igen bizalmas leveletem azonnal tegye semmivé*. Másodszor, hogy legyen kegyes

engemet az iránt értesíteni, *mennyire haladott a Horváth és Ön közötti alku, azaz, mit ígért a munkáért.* Harmadszor, *hogy mostan már igazán ne bocsátkozzék alkuba, míg ismét nem veendi tudósításomat,* a mi egy nap v. perczig sem fog késni, szívesen várt levelére. Szóval szeretném egész pontossággal tudni: *Miként történt a H. felszólítása?* Ártani ez semmiesetre nem árthat, de igen sokat használhat az ügyre nézve, a késedelem is kevés különbséget teend.

Önnek *irántam tanúsított* — mondhatom büszkítő *bizalma* — mit eddigelé ki nem érdemlék — följogosít annak viszonzására; kérem tehát a Tettes Urat, ne tessék megbotránkozni, *talán tulbuzgó eljárásomon,* vegye azt bizonyítékául annak, *hogy az ügy iránti mély érdekeltség meglehet nagyon is óvatossá tesz engemet;* de legyen az iránt is meggyőződve, hogy kell lenni okomnak reá. Tehát hogy ne rontsunk, kérem kimerítő gyors válaszát.

A legszívesb üdvözlettel vagyok

a Tettes úrnak

őszinte tisztelője

Üllői út 1-ső szám.

Vladár-Lónyay Sarolta s. k.«

35. Horváth Mihály más levele Jászay Sámuelhez.

Pest, Kalap-utca 2. 1868-ki márcz. 24.

(Érkezett márcz. 27-én 1868. válasz jun. 7-kén 1868.)

»Tisztelt barátom!

«Kedves levelére, melyet nagy élvezettel olvastam, csak azért halasztám mindeddig válaszomat, mert ennek megírása előtt mindenesetre akartam szólni Vladárnéval, mi azonban csak tegnap történhetett meg, miután ő betegsége által gátoltatván, nem rég jött fel Pestre. Ő nekem azt mondta, hogy levélbeli felszólításom következtében már írt légyen Kegyednek arról, miszerint neki most, Kazinczy Gábor és Dessewffy halála után, semmi reménye többé megvétethetni boldogult Palink okmánygyűjteményét. De erre nem is szorult Kegyed, miután *az Akadémia történelmi bizottmánya,* sőt *az általam alakított Történelmi Társulat* is, sürgetéseim következtében, hajlandó megváltani ama becses gyűjteményt, s egyedül Kegyed akaratától függ e szerint annak megjelenhetése.

Akár az Akadémiának, akár a Történelmi Társulatnak engedi át azt Kegyed, mind a két intézet kész leend azt annyival honorálni ivétől, mennyit más, hasonló becsü okmányok kiadásáért szokott adni. Igaz, hogy ezen úton *nem egyszerre,* hanem csak azon arányban *jutna Kegyed a díjhoz, a melyben a nyomtatás elkészül.* De, egyrészről régi barátságomnál fogva feledhetlen Pálunk iránt, én minden lehető elkövetnék, hogy a nyomtatás a mennyire csak lehet, gyorsan folyjon, s azért a *szerkesztést és felügyelést is magamra vállalnám;* más részről, ha Kegyed ezen fel-tételben megnyuydni hajlandó nem lenne, én attól tartok, hogy, miután hazánkban az il félékért nem igen szívesen adnak pénzt egyes gazdagaink, az okmányoknakmég sokáig kellene várniok kiadóra; mi mind történelmünknek hátrányára lenne, mind jó Pálunk árnyéka sokára jutna azon

elégtételhez, hogy neki *saját munkássága eredményeiből hozzá illő szellemi emlék emellessék.*

Én nem tudom, mennyire megy a gyűjtemény íveinek száma, de Wladárné közleményei szerint úgy hiszem, hogy nyomtatott ívétől 10 főt számítva, az egész összeg felmenne legalább is 3000 ftra. Ily tömeg nyomtatási költsége legalább is 7000 frtba kerülne, mi a tiszteletdíjjal együtt 10,000 frtra rúg. Meggondolván pedig, hogy ilyenféle gyűjteményes munkáknak, bármily nagybecsűek legyenek is — mint akadémiai kiadványaink sorsa tanúsítja, alig lehet három-négyszáz vevőnél többre számítani; én nem hiszem, hogy találkozzék magán vállalkozó, ki csak annyi díjat is képes legyen adni, mint az Akadémia, mely kiadásainál nem kénytelen számításba venni, vajjon megtérül-e a munkára fordított költség?

Kérem tehát Kegyedet tisztelt barátom, szíveskedjék nekem határozottan kijelenteni: *vajjon elfogadja-e azon elvet, hogy ama kéziratokat 10 frtnyi díjért nyomtatott ívétől átengedje Akademiánknak?* E mellett azonban kívánatos volna azt is tudnom, hogy körülbelől *hány nyomtatott ívet teend a gyűjtemény,* mit nem nehéz akként kiszámítani, ha egy nyomtatott ívre körülbelől 27—28 ezer betűt vesz az ember, s megolvassa, hogy a kézirat lapjainak betűszáma szerint hány lap ad hozzávetőleg annyi ezer betűt?

Mihelyt Ön szíves lesz engem arról tudósítani, hogy elfogadja-e a feltételeit, s körülbelől hány ívet teend a gyűjtemény, én *azonnal előadást tartok e tárgy felett az Akadémia történelmi kiadványaira felügyelő bizottmányban,* s megtudandom azt is, *mikorra kerülne a sor e gyűjtemény kiadására s évenként mennyit fogna belőle sajtó alá adhatni?* Így aztán a kiadás minden feltételeinek ismerete mellett *az alkut teljesen meg lehetne kötni,*

Kegyednek e tudósítását mennél előbb kikérvén, szíves baráti érzellemmel maradok

Kegyednek

tisztelő barátja

Horváth Mihály s. k.«

36. Vladár-Lónyay Sarolta J. Sámuelhez.

(Érkezett ápr. 1-én 1868, válasz ápr. 2-án 1868.)

Pest ^{30/3} 1868.

»Igen tisztelt Tekintetes Úr,

»Tegnap vettem először, ma pedig utóbb írott levelét s daczára makacs szemfájásomnak, sietek mindkettőre válaszolni azon reményben, hogy írásom olvashatlanságát kimenteni szíves leend.

Egy aranyat adnék szívesen egy óráért, melyben Önnek elmondani képes lennék mindazt, a mi az általunk kegyelt ügyben csodaszerű történt; de a papir gyakran levén hitszegő — csakis a legkerülhetlenebbeket bizom ezennel e lapra.

Hadd válaszoljam meg leveleinek pontjait tőlem telhetőleg, s engedje remélnem, hogy soraimnak semmi részét nem tekintendi Ön a rosszakarát prismáján át, s elnéz fölötte, ha itt-ott akaratom ellenére is kitörnék

némi elbizakodottság. Vegye azt oly egyszerűen, miként én a dolgot előadni óhajtánám, s legyen meggyőződve, hogy sem elfogultság, sem helytelen gyanú nem vezetí tollamat. Oly ovatos vagyok ez utóbbira nézve, hogy midőnazon szót elhagyom röppenni ajkaimról, bizonyára az már positiv tudattá változott át, — így ez alkalommal is ennek köszönhetjük, hogy vétethetett fullánkja annak, mi az ismert dologra nézve veszélyes lehetett volna, — de erről nem kívánok szólni; *a czél körülbelől el lesz érve*, és szerencsésnek tartandom magamat, habár gyöngé eszköz lehetek Önnek érdekei előmozdításában.

Igen tanulságos Önnek azon megjegyzése: miszerint ő akkor, midő nálam volt »nem érzi magát arra indítva, hogy tervét előttem nyíltan, kimerítőleg feltárja.«

Ez tisztelt barátom nagyon egyszerű és természetes, miután meg volt lepetve a terv által — nem gyanítva, hogy csak annyiban is jártas vagyok e dologban. Mondottam én azon alkalommal nagyobb szerű vételre ingerlő dolgokat is — mint b. Kazinczytól hallottakat, s még azon kilátást mutatám föl, hogy ha az alku *szükmarkúság* miatt nem sikerülne, *külföldre is megvennék e gyűjteményt*, mit Ön semmi árért nem kívánna tenni, s hogy épen a Jászay család irányában az Akademia kell hogy figyelemmel legyen, *s tudtommal lesz is*. Ismerve az emberek gyarlóságát, csinos bókokkal *őt látám legczélszerűbbnek a gyűjteményvétel ajánlatára, s ez hatott*; azonban mielőtt vele tudattam volna itt léteimet, azaz válaszoltam volna az ő levelére, *előbb a legilletékesebb helyeken elkészült ezen terv*, mely szerint majdan akadnak ez ügynek tekintélyes pártolói, leendő előterjesztés alkalmával.

B. Kazinczytól tanultam, hogyha valamely fontos tárgyat keresztül akart vinni, ő soha indítványozni nem szokott; hanem akkor annál hatályosabban kelt annak védelmére; saját szülőtte mellett mindig bajosabb kardoskodni. — *Még egy igen fontos szavazatot nyertünk egy barátom által, kiről legkevésbé képzelné Ön, miután igen megnehezedett rajta az Úrnak keze, Messiási türelme megpróbáltatására.*

Engedjen megállapodnom kissé az idézett levél pontjai mellett, egyenként.

1. Arra nézve — mit az illető előttem nyilvánított, hogy az Academia egyformán szokta fizetni minden munkát, és bátor voltam őt arra figyelmeztetni, hogy *a Tudományos munkákat nem szokták fonszámra itélni meg*, s hogy munka és munka között különbség levén, azt tudtommal számitásba szokták is venni; mert akkor mi különbség lenne Vörösmarty és Lisznyay között?

2. Azon is lehetne csodálkoznom, hogy az mondatik: »nem tudom mennyire megy az íveknek száma,« holott én azt neki világosan megmondottam, sőt — elhozván magammal a b. Kazinczy által írott lajstromot, azt ő tőlem kérte is, de bizony az eredetét kezemből kiadni nem akarván, megígértem annak leiratását, s azt meg is tevém.

3. A mi a »feledhetetlen Pálunk« iránti kegyeletet illeti — ne vegye rossz neven, főleg ne ítéljen meg érte, ha azon phrásis keserűséget kelt bennem, mert ugyanazon kifejezést olvasom a hozzám intézett levélben Kazinczyról, kinek szent emlékét hazaárulással bélyegzi meg egy

Genfben kijött három kötetes történelmi munka — a mit helyesebbnek nevezhetnénk *mesének*.

Ezeknek tekintetbe vételével következők vagyok bátor a Tettes úrnak véleményezni:

Ha a gyűjteményből, a legsűrűbb és legritkább írásból volna itten egy példány, könnyen ki lenne számítható; *hány nyomtatott ívet fog szolgáltatni az egész, ha bizonyosan megtudná mondani Ön, hogy hány ivre terjed az egész?*

Nem elfeledendő, hogy *az ivszámra nem vehető okmányok is sokat érnek. Megemlítsé ezt is.*

Világért sem utasítanám vissza a tett ajánlatot; de nyilvánítanám azon óhajtásomat, hogy legyen bár sokkal több a mennyit ivenkénti alku mellett nyerni vél Jászay Pál sűrűn írott munkájaért, örömesebb nyul a 3000 frthoz, mint a mely összeggel rögtön reméne segíthetni testvéreim. Irjon neki bizalomteljes stylusban, s ajánlja neki ez ügyet hathatós pártfogásába; így elég levén téve az emberi hiúságnak, annál jobb sükert várhatunk az ügyre nézve, mert az én ismerősimnek annál kevesebb ellennel kellend megküzdenniök.

Én pedig ma vagy holnap találkozandom Gyulay Pállal — (: kit különben csakis egy közös igen jó barátunk által ismerem) s tőle megtudom: *képes-e az Academia egyszerre fizetni ki a kialakandó összevet?* Ha igen, úgy bátor leszek azt Önnek azonnal tudatni, maga tájékozhatása végett; *addig pedig ha lel Ön tisztességes mentséget a válasz késlettelésére, tegye azt, de én a fentebb elsoroltakat is rögtön láttam szükségesnek Önnel tudatni.*

Igértetik Önnek az előadás tartása; a hozzám intézett levélben már a lett megbízatásról volt szó; de erről két jelentékeny tagja az Akademiának semmit nem tudván — mentsen ki kérem, hogy levelemben bizonyos gyanúról tettem említést.

Igy állván az ügy, azt hiszem nincs okunk attól tartani, hogy a gyűjtemény árán alól kél el; de *az Ön által említett scrupulusnak valóban nincsen helye*, mert tudomásom szerint a tudósok nem igen szokták árán alól adni munkáikat, s a generositás épen nem napi minden levő dolog. Vagy oda ajándékozza — mit ugyan nem tudok — vagy megveszi annak árát.

A 200 aranyra nézve is biztos tudomást szerzendek magamnak a Gyulay utján. De mindezekről kérem egy árva szót sem senki előtt.

Szemeim épen megtagadják a szolgálatot. Nem szükség emlitenem, mily szívesen várom értesítését.

Fogadja üdvözetletét őszinte tisztelőjének.

Lónyay Sarolta s. k.«

37. Lónyay Sarolta Jászay Sámuelhez.

(Érkezett máj. 12 kén 1868, válasz — — —)

Pest 10/s. 1868.

»Igen tisztelt Tekintetes Úr,

»E perczben veszem becses levelét, s miután épen ebédhez levén hivatalos, öltöznöm kellett, s a futtatás el is foglalja időmet az ablak-

nézők által, tehát hogy válaszom még ma elindulhasson, futtában irtam e sorokat, főkép azért, hogy az Ön által felajánlott *gyűjtemény-laistrom minél előbbi átküldését kérem. Én még 8 napot mulatok körülbelől Pesten*, s ohajtanám azt áttekinteni, hogy sikeresebben szorgalmazhassam a tervben levő elértekesítést.

Nem is hinné Ön mily buzgósággal s figyelemmel kísérek azon ügynek mutatkozó minden alkalmat; így épen az este volt nálam *egy általam a honban legtekintélyesebbnek tartott egyéniség*, a ki még ma ígérte azon tárgyban eljárását, igen ápropós jött tehát ma a Tekintetes úr megörvendezett levele, miután épen mára várom *Gyulai Pált* is, ki részünkre meg levén nyerve, hallatni fogja velem, mily reményekhez tarthatjuk magunkat feljogosítva. Erről én *Kegyedet pár nap alatt értesítendem*, addig ohajtanám, maradjon adós a 24-ről keltezett levélre.

Csinosan azt is ki fogom Gyulaitól puhatolni — csak úgy mint magán kíváncsiságot — tarthatunk-e igényt a 200 aranyra, s ezt is közlendem Önnel. Minden esetre czélszerű lesz a laistrom minél előbbi felküldése.

Mikó teljesen meg van részünkre nyerve, s csupa vetélkedésből, mint veheté Ön észre — *H. Mihály* is. Nem kívánom Önt nagy kilátásokkal kecsgetetni, de a *3000 frtra azt hiszem bizton számolhatunk*; ha kedvez a szerencse, úgy — *de különben is veendi Ön útasításomat.*

Csak azt *ne tessék H. nak megírni: hogy hány nyomtatott ivre számít* *Kegyed*, mert ő neki nincs fogalma azon irás sűrűségéről. — Aztán ha a laistrom feljön, a mellékletek, illetőleg a talált másolatokat is igyekezzendjük feltüntetni. Szóval épen czélszerű lenne a laistrom felküldése.

Ezen kegyetlen írószerszerrel lehetetlen folytatnom e levelet. Bocsánat irásom olvashatlanságáért!

tisztelő szolgálója
Lónyay Sarolta s. k.«

38. Toldy Ferencz levele Jászay Sámuelhez.

(Érkezett jun. 13-án 1868, válasz u. a.)

Pest, jun. 11. 1868.

»Öszintén tisztelt Tekintetes Úr,

»E perczben vevén szives bizodalmas levelét, felütöttem az 1858-ki Nagygyűlés által közzétett akadémiai jelentést, s abban látván, hogy az Akad. a J. Pál munkájának ítelt jutalommal nem rendelkezett (mint péld. a Teleky munkájának szánttal, melyet feliben versenytársa Szalay L. munkájának határozott volt kiadni): *lehetőséget* látok abban, hogy a Tek. úr óhajtása teljesedjék, mert az akademia e részben még nem kötötte meg kezét. De miképen fognak vélekedni a Történelmi *osztály* tagjai, kik közül való én nem vagyok (a Tört. *Bizottmány* pedig, melynek tagja és előadója vagyok, e tárgyban nem kérdeztetvén meg), azt nem tudhatom. Különbséget fognak kétségtelenül tenni szerző *gyermekei* közt és oldalrokonai közt. Arról azonban biztosíthatom a Tek. Urat, hogy én mind magán úton azon osztálytagokra, kikkel barátságos viszonyban állok, mind az ülésben, lelkesen oda fogok hatni, hogy szegény elh. barátom azon intentiója, mely, ha tudja jutalmaztatását, kétségkívül növé-

reire volt volna irányozva, teljesedésbe menjen. Mennyi azonban *a sikerre a kilátás*, nem lévén még ez ügy megpendítve, azt, természetesen ű is szólván még erről senkivel, egyáltalában meg nem ítélnem. Lehet az is, hogy az Elnök e kérdést nem is az akademiában, hanem az Igazgatóságnál fogja tárgyaltatni, s ez esetben egyenesen be nem fogok folyhatni; de ez esetben sem mulasztom el az Elnök Ő Exjával és Deák F. úrral alkalmilag szólani.

Ezeknek közlése után magamat a Tek. Úr további szives bizodalomába ajánlván, igaz tisztelettel maradtam

Pest jun. 11/68.

a Tekintetes Úrnak
alázatos szolgálja
Toldy Ferencz s. k.

Nem ártana e részben Horváth M. Püspök Úrnak írni, kinek az osztályban legsúlyosabb szava van és b. E—s úrra is hathatna.«

39. *Horváth Mihály levele Jászay Sámuelhez.*

(Érkezett jul. 9-kén 1868, válasz Toldynak jul. 22-én.)

Pest, Kalap úteza 2. 1868. jul. 7-én.

»Tisztelt barátom,

»A mult szombaton tartott gyűlést a történelmi bizottmány, tegnap pedig a történelmi osztály. Mind a kettőben előadtam s melegen pártoltam mind az okmánygyűjtemény, mind a nagy jutalom kiadásának ügyét.

A mi elébb is ezt illeti, mondatott, hogy a nagy jutalom csakugyan oda íteltetett boldogult Pálunk munkájának; arra azonban, hogy miért nem adatott is ki örököseinek, a jelen voltak közül senki sem tudott felelni. A titkárnak tehát kötelességévé tétetett ennek okát felkeresni a jegyzőkönyvből, s a jul. 27-kén tartandó összes ülésen előadni, mert az ily félékben csak az összes ülés határozhat. Én úgy hiszem, akkor sikerülend Pálunk örököseinek kinyerniök a már oda ítelt jutalmat.

Ugyan ezen összes ülésből fog, a tegnap megtartott osztályülés indítványára, az akademia felterjesztést tenni Báró Eötvöshöz, mint Cultusministerhez, az okmánygyűjtemény ügyében is, ha addig Öntől, tisztelt barátom, választ kapunk a gyűjtemény árára nézve. Hogy Ön magát ez iránt teljesen tájékozhasssa, közlöm mindazt, mi e gyűjtemény iránt a bizottmányi és osztályülésben elmondatott.

Miután én előadtam — az Ön levele nyomán — hogy Ön csak tüsténti, vagy rövid időközökben történendő fizetés mellett volna hajlandó átengedni a gyűjteményt, és miután az akademiának erre pénze nincs, indítványoztam vala, hogy folyamódjék az akademia a Cultusministerhez, miszerint ez vegye meg az országos budgetből a gyűjteményt akár a muzeum, akár az akademia számára, azon kérdés intéztetett hozzám, mennyit gondolnék én e gyűjteményért adhatónak s a miniszterhez felterjeszhetőnek? Én a maximumot 3000 frtban határoztam meg válaszómban, s a további felszólításra az Öntől közlött táblás kimutatás

után előadtam, hogy miből s mennyiből áll a gyűjtemény, (avval recapitulálván előadásomat, hogy az összes gyűjtemény 950 irott ivet tesz, mi mintegy 400 nyomtatott ivet adna, s a Monumentákban 16 kötetet fogna tenni).

Tagtársaim észrevételei előadásomra im a következők voltak :

Mondá egyik : ha az akademia a kiadandó kötetek megjelenésekor akarná kifizetni a honorariumot, eleve is tiltakoznak az ellen, hogy e nagy gyűjtemény kötetei egymás után s rövid 4—5 év alatt adassanak ki ; mert miután osztályunk budgetje csak 6000 frt évenként, s e gyűjtemény mellett egyebek is sürgetősen várják a kiadást, e gyűjtemény kötetének kiadását 12—16 év közt kellene felosztani, hogy egyébre is maradjon pénz, s a munkáló többi bizottmányi tagok ne legyenek kénytelenek oly sokáig felfüggeszteni részben már meg is indított több rendű munkáik kiadását. Ezen észrevételt a többség természetesen helyeselte, minél fogva az általam ajánlott módon csakugyan el is telne legalább 15 év, mig Pálunk örökösei a gyűjtemény díjához juthatnának.

Az általam proponált díj tekintetében a tagok ezután szigorúbb vizsgálat alá vették a Kegyedtől készített jegyzéket. Egy közülök úgy vélekedett, hogy bármennyi legyen is a hasonmás és fáradságosabb másolat, az a gyűjtemény becsét nem emeli az Akademia előtt, mely azt nem mint kéziratot akarja eltenni, hanem kinyomatni, s csak mint ilyent díjazni. Mind ezen tag, mind mások a díjra nézve egyezőleg úgy nyilatkoztak, hogy az általam proponált maximumot igen soknak vélik. Mondák, hogy a titkos levéltár, s mind azon Archivumok, melyekből Palink másolt, s melyek akkor ritka embernek voltak hozzá férhetők, most már mindenkinek nyitva állnak, s tehát könnyen lemásoltathatók, ivétől legfőlebb 1 ftot számítva ; holott az általam proponált öszveg szerint 3 ftnál is több esnék ivétől, kivált miután a gyűjtemény tíz utolsó kötete, különösen a 27-dik, (mely a már kiadott s itt csak csonkán másolt Georgius Sirmiensist tartalmazza) s a 30—37 oly tartalmú, hogy azt az Academia ki sem adhatná, mert csak jegyzeteket foglalnak magokban. Így az ívek száma is leolvad, s legfelebb 900 ív marad díjazandó. A többség ennélfogva úgy vélekedik, hogy kivételesen nagy díjt szavaz meg, ha a gyűjtemény árát 2000 ftra becsüli, (mert még ekkor is többet ad 2 ftnál egy irott ivtól). S többet 2000 ftnál nem is vélték e czélra kérhetőnek a minisztertől, kinek még igen szűken telik a budgetből ily czélokra. (Annyi igaz, tapasztalásból is tudom, hogy Eötvös sokat nem adhat, s mivel mind én, mind társaim igen ohajtjuk, hogy e gyűjtemény napvilágot lásson, magunknak pedig pénzünk nincs reá, a két ezret könnyebben megkaphatjuk, mint a hármat.)

Az osztály megbízásából cselekszem tehát, midőn határozott nyilatkozatra hívom fel Kegyedet, kedves barátom, méltóztassék kijelenteni, ennyiért — 2000 ftért — hajlandó-e átengedni a gyűjteményt? A választ azonban ez iránt jul. 27-ke előtt mindenesetre kérem megküldetni, mert ez lesz utolsó ülésünk ezen academiái évben, s ha a miniszterhez felírni akarunk, határozott összeget kell kérnünk.

Becsés levelét azonban, mivel akkor már magam aligha fogok

Pesten lenni, méltóztassék Toldy Ferencz tanácsos és Acad. taghoz intézni, ki különben is jegyzője a történelmi bizottmánynak. Egyébiránt Arany János titkárhoz is mehet a levél.

Azon reményben, hogy Ön ezen ajánlatot elfogadja, további szíves indulatába ajánlott, tisztelettel vagyok

Önnek

szíves barátja
Horváth Mihály s. k.«

40. B. Eötvös József levele Jászay Sámuelhez.

(Érkezett 1868 évi Julius 26-kán.)

Budán, 21/7. 1868.

»Vallás és közoktatási m. kir. Miniszter.

»A néhai Jászay Pál-féle nagy jutalomdíj kiszolgáltatása érdemében f. évi jun. hó 7-én hozzám intézett folyamodványa előleges elintézéséül ezennel tudósítom t. cz. uraságotat, hogy a magy. tud. Akadémia alapszabályainak értelmében azon esetben »ha meghalt írónak munkája ítéltetik legjobbnak, minden különös esetben különösen határoztatik meg, kiadassék-e az elhunyt örököseinek a díj, vagy ne? S miután a felforgó esetben a díj kiadatásának kérdése nem tárgyalatott, intézkedtem a magy. tud. Akadémiánál, hogy az e részben hozzon határozatot, melyről t. cz. uraságotat folyamodványa visszazárása mellett, annak idejében tudósítani fogom.

B. Eötvös József s. k.«

T. cz. Jászay Sámuel úrnak Abauj-Szántón.

41. Toldy Ferencz levele Jászay Sámuelhez.

(Érkezett Jul. 30. 1868, válasz Aug. 1-én.)

Pest, jul. 27. estve 1868.

»Tisztelt Tekintetes Úr,

»Oly beteg voltam s vagyok ma — fejem van egészen oda — hogy, kivált miután előadást is kelle tartanom, e perczben kinn vagyok mezei lakomba magamat összeszedni: azért méltóztassék megbocsátani, hogy bizodalmas levelére csak pár szóval válaszolok.

1. A nagy jutalomnak kiadását az Akad. ma elhatározta, s e végett az Igazgatóságnak felír.

Hogy az a jövő évi budgetbe megy, természetes.

2. A kéziratoknak 3000 fton megvétele ajánlatik a Cultusz-miniszternek.

Őszinte igaz tisztelettel

a Ték. Úrnak
alázatos szolgája
Toldy F. s. k.«

»H. m. úr előadására a 2-od ügy unisono határoztatott el. Hiszem, az első is.«

42. Toldy Ferencz levele Jászay Sámuelhez.

(Érkezett decz. 2-kán 1868. válasz — —.)

Pest, nov. 28. 1868.

»Nagyon tisztelt Tekintetes Úr,

»Forduló postával kérek határozott és végleges nyilatkozatot az iránt, méltóztatik-e bold. Palink teljes kézirat-gyűjteményét három ezer ftrton általengedni?

Ha igen, úgy méltóztassék valakit ez öszvegnek még új év előtt felvehetésére felhatalmazni, a gyűjteménynek pedig mielőbb, jól elpakolva, az akadémiai épületbe letétel végett elküldését eszközölni.

Várva a választ, teljes tisztelettel Tek. Urnak

alázatos szolgája
Toldy Ferencz s. k.«

43. Toldy Ferencz levele Jászay Sámuelhez.

(Érkezett 1869 évi Január 4-kén.)

Pest, január 2. 1869.

»Tisztelt Tekintetes Úr.

»Épen most jövök Budáról, a Cultuszminiszteriumtól, a hol a kéziratok ügyében jártam. Szilágyi Sándor miniszteri titkár szíves volt a felterjesztést per extratam velem közölni, melyben a Miniszter úr beleegyezésével, a gyűjteménynek országos alapból, 3000 fton, az akadémiai kéziratár számára megvétele indokoltatik. Az országgyűlési utolsó hetek alatti elfoglaltatás, az udvar általi igénybevétel, s jelenleg a miniszter távolléte oka, hogy az osztálytanácsos, s az osztálybeli miniszteri tanácsos által felülvizsgált és aláírt Rendelet és Utalvány, a Miniszter által aláírva és expedálva még nincs. Deczember elejétől fogva ez is minden egyébbel együtt a Miniszter asztalán hever. Hétfőre várják őt vissza, s így Szilágyi úr azt hiszi, hogy a jövő Hétfőn ez a tárgy is expedáltatik. A mint a leirat az Akademiához megérkezik, azonnal tudósítom a Tekintetes Urat, hogy valakit (péld. Horváth püspököt) a bélyeges nyugtatvány megküldése mellett a pénz felvételére felhatalmazhasson.

A láda megérkezett már több hetek előtt, s felbontatlanul áll az Akademiában, miután a Leirat még nincs kezünkben. Szilágyi úr azt mondja hogy, ha a deczemberi hónapban mindezek fenn nem akadtak volna, még annak vége előtt felvehető volt volna az összeg.

Méltóztassék tehát aggodalom nélkül lenni: e hónapban az ügy végkép el lesz intézve, a pénz kéznél, a gyűjtemény pedig az akademiába szállítva.

Ez alkalommal egyszersmind boldog új évet kívánva s magamat tapasztalt szíveségébe ajánlva, teljes tisztelettel maradtam

a Tekintetes Urnak

alázatos szolgája
Toldy Ferencz s. k.«

44. *Toldy Ferencz levele Jászay Sámuelhez.*

(Érkezett febr. 27-én 1869, válasz febr. 28-án 1869.)

»Különösen tisztelt Tekintetes Úr,

»Végre mégis oda fejlődött a dolog, hogy positive azon kérdést intézhetem a Tekintetes Úrhoz: bele méltóztatik-e egyezni, hogy a kéziratokért egyelőre ezer firt fizetessék ki, a más két ezer pedig az 1870-ki budgetből csakugyan 70 elején, de úgy, hogy a kétezer után egyszersmind ötös kamat is járjon?

A mint a Tek. Úrnak e részben előleges beléegyezését bírjuk, a miniszteri rendelet alá fog iratni s az első 1000 utalványoztatni.

Azt az egyet felettébb sajnálom, hogy, miután a miniszteriumnál nem bírtak, minden ide-oda keresgélés és tervezgetés daczára, más alapot a múzeuménál találni, a becses gyűjtemény nem az akadémiáé, hanem a múzeumé leszen; valamint hogy a referens buzgósága daczára, mely oda volt irányozva hogy az ügy 1868 végével be is fejeztessék, alap hiánya miatt az a mondott módon lett csak kivihető.

Épen mert, mikor a kéziratok megérkeztek, még nem volt meghatározva az alap, a láda fel nem bontatott, a minthogy az mind maig is felbontatlanul áll az akademia épületében.

El levén ekkép a nevezett kereskedő szalasztva, mégis legjobb lesz, mihelyt a leirat leérkeztéről a Tek. Urat tudósíthatom, a 3000 fto nyugtatványt Horv. püspöknek küldeni meg, ki azt Budán a főpénztárban fogja realizálni.

Bizony sajnálom hogy az első biztatások, melyeket a miniszteriumban vettem volt, nem azon formában s nem a kilátásba helyezett időben valósultak: de hát mégis közel vagyunk a kedvező eldöntéshez.

Magamat a Tekintetes Úr szivességébe ajánlva, megkülönböztetett tisztelettel vagyok

a Tekintetes Úrnak

Pesten, február 24. 1869.

alázatos szolgálja

Toldy F. s. k.«

45. *Hunfalvy János levele Jászay Sámuelhez.*

(Érk. márcz. 5-én 1869, válasz márcz. 6-án 1869.)

Buda, 1869. márcz. 3.

»Nagyon tisztelt Urambátyám!

»Csak ma járhattam utána a dolognak, melylyel mult becses levelemben megbizott. A dolog állása ez: Eötvös miniszter elrendelte a kéziratok megvételét 3000 fton, de — mikor a f. évre való költségvetés tárgyalatott, akkor még nem tudta, vajjon Urambátyám hajlandó lesz-e azokat 3000 ftért eladni, s tehát ezt a költséget a miniszter nem kérte, s az országgyűlés meg sem szavazta. Az oktatás miniszterium költségeinek egyes tételei szűken vannak megállapítva, s a revirement sem engedtetett meg. E szerint oly kiadást, mely nincs megszavazva, csak annyiban s akkor tehetnek, ha a megszavazott tételekből valamit megtakaríthat-

nak. S a folyó évben csak egy ezer frtot utalványozhatnak a kéziratok megvételére, a hátralevő kétezer frtot pedig kamatostúl együtt a jövő év elején fogják utalványozni, miután az országgyűlés által meg leend szavazva. Az egy ezer frtot bármikor utalványozzák, és pedig ott, hol urambátyámnak tetszik, azaz a lakásához legközelebbi adóhivatalban, hol azt személyesen a nyugta mellett átveheti. Csak azt kívánják, hogy méltóztassék egy határozott nyilatkozatot felküldeni, melyben először kijelenti, hogy a kérdéses kéziratokat a magyar közoktatási miniszteriumnak 3000 fért eladni hajlandó, — mert eddigelé ily jogérvényes nyilatkozatot nem kaptak, — s másodsor hogy arra is rá áll, hogy most mindjárt egyezer frt fizetessék ki, a hátralevő 2000 ft kamatostúl együtt az 1870-ki január havában fizetessék ki; — s harmadsor hol és micsoda adóhivatalban ohajtja a pénzt felvenni. Ennek megírására, azt állítják Mészáros Ferencz osztálytanácsos és Szilágyi Sándor min. titkár, Toldy Ferencz urat már hat hete hogy megbízták s csak Urambátyám választát várták.

Méltóztassék tehát e nyilatkozatot minél előbb akár hozzám, akár egyenesen Szilágyi Sándor úrhoz küldeni.

Magamat rokoni és baráti hajlamaiba ajánlva vagyok Urambátyámnak alázatos szolgálja

Hunfalvy János s. k.«

46. Hunfalvy János Jászay Sámuelhez.

Buda, 1869. máj. 11.

»Nagyon tisztelt Urambátyám!

»Beccs levelére szerencsém van a következőket sietve válaszolni: Tegnap meglátogattam Hegedűs osztálytanácsost a Cultuszminiszteriumban, hozzátartozik a kézirati ügy elintézése. Azt mondta, hogy a miniszterium a szerződést jóváhagyta, s hogy még ma fogja a számvevőséget odautasítani, miszerint az 1000 ft kifizetését a szántói adóhivatalnál utalványozza. Remélem tehát, hogy elvégre ez ügy mégis el lesz döntve. Másképp áll a dolog a nagy jutalomra nézve. Ez iránt is tegnap beszéltem az akad. titkárral. A mult márcziusban tartott nagy gyűlés elhatározta ugyan, hogy az évek előtt odaitélt nagy jutalom az illető örökösöknek fizetessék ki, de az igazgatótanács az ügyet még nem tárgyalta. Bizonyos ugyan, hogy az igazgatótanács a nagygyűlés határozatát nem fogja megváltoztatni s hogy a 200 arany kifizetését el fogja rendelni, ámde a f. évre az akad. költségvetés már januárban állapítottat meg, s azon megállapítás szerint melybe a kérdéses nagy jutalom nincsen felvéve, több mint 3000 ft hiány van. Az ig. tanács ugyan, mint a titkár mondja, nem sokára rendkívüli gyűlést fog tartani, mert az akad. vagyonának kezelését a földhitelintézetre fogják bízni, s ez ügyben az ig. tanácsnak kell intézkednie; Tóth Lőrincz ügyis lemond a pénztárnokságról. De ha az ig. tanács helybenhagyja is a nagygyűlés határozatát, alig fogja a kifizetést ez évben eszközöltetni, hanem a jövő évi budgetre fogja alkalmasint róni. Egyébiránt én figyelemmel fogom kísérni az ügyet, s felkértem a titkárt, tudósítson azonnal az ig. tanács

határozatáról, ha lehet kieszközölnöm, én venném fel a pénzt ideiglenes nyugta mellett, hogy minél előbb elküldhessem urambátyámnak. stb.

Megkülönböztetett tisztelettel vagyok Urambátyámnak
tisztelő öcsce
Hunfalvy János s. k.«

47. Hunfalvy János Jászay Sámuelhez.

Buda, 1869. jun. 28.

»Nagyon tisztelt Urambátyám!

»Vettem előbbi levelét is, de megvallom, resteltem rá válaszolni, hogy újra csalódást ne okozzak Urambátyámnak. T. i. mindjárt másnap, hogy levelét vettem, elmentem a miniszterium illető osztályába, s ott megtudtam, hogy az 1000 ft utalványozása megint elhalasztott azért, mivel előbb még az Akadémiától jelentést kívánt a Miniszter az iránt, vajjon a hozzá érkezett és nála őrizett irományok teljeseke-e s jókarban vannak-e? Azon jelentést akkor még az Akadémia részéről nem küldték volt fel. Aranytól megtudtam, hogy Toldy van megbízva a jelentés készítésével, azonnal írtam Toldynak s kértem, készítse el minél előbb. Végre a mult hétfőn bemutatott az Akadémiának a kérdéses jelentés, s Arany azt a mult szerdán (Jun. 23-kán) átküldte a Miniszteriumnak. Ha tehát ismét valami új akadály vagy bökkenő nem jön közbe, valahára talán mégis Urambátyám felfogja vehetni a pénzt. Tóni sógorom stb. (a többi családi ügyről szól).

Megkülönböztetett tisztelettel vagyok Urambátyámnak
alázatos szolgája
Hunfalvy János s. k.«

48. Hunfalvy János J. Sámuelhez.

Buda, 1870. máj. 13.

»Nagyon tisztelt Urambátyám!

»Folyó hó 5-kén vett becses levelének következtén az Akadémia főtitkárával Arany Jánossal beszéltem, s tőle megtudtam, hogy az igazgatónács a nagy jutalom felett ekkép határozott: hogy az fizetessék ki Jászay Pál örököseinek, mihelyt az Akadémia pénztárának állapota megengedi. A pénztár az előtt nem igen pontosan kezeltetett, s a kamathátralékok évről-évre növekedtek. Mult ősszel az új alapszabályok életbe léptekor Tóth Lőrincz felmentetett pénztári tisztétől, s az Akadémia vagyonának kezelése a Magyar földhitelintézetre bízott. Sikerült-e már ennek a pénztárt rendeznie, s a hátralékokat behajtania, azt nem tudom.

A nagyjutalom kifizetését csak a közös elnök b. Eötvös József miniszter utalványozhatja, de vele még nem beszéltem, ő most nagyon ritkán jelen meg az akadémiai ülésekben, minthogy most külön osztályi elnökök vannak. Miniszteri hivatalában csak Vasárnap lehet hozzámenni. Legcélszerűbbnek vélném azért, ha tisztelt Urambátyám közvetlenül b. Eötvösnek írna, s őt felkérné, hogy a nagy jutalmat, melynek kifizetését mind az akadémiai nagygyűlés, mind pedig az ig. tanács már

régebben elhatározta, tettelesen utalványozni szíveskedjék, még pedig úgy, hogy én vehessem fel a pénzt t. urambátyám által kiállított nyugta átadása mellett. Szíveskedjék egyszersmind a nyugtát úgy kiállítani, hogy az összeg ne legyen benne kitéve, minthogy ezt eleve nem lehet meghatározni, mert a 200 arany nem természetben, hanem az árfolyam szerinti összegben szokott kifizettetni. Azért bélyeget sem kellene a nyugtára tenni. Az összeget majd én írhatnám oda s a bélyeget is rátehetném. Május 23-kától fogva az ez évi nagygyűlés lesz, talán sikerül azon gyűlések alatt az ügyet elintézni, legalább b. Eötvössel bizonyosan fogok találkozni.

Megkülönböztetett tisztelettel maradok Urambátyámnak rokona
Hunfalvy János s. k.«

49. *Hunfalvy János Jászay Sámuelhez.*

Buda, 1870. jun. 3.

»Igen tisztelt Urambátyám!

»Sajnálattal kell jelentenem, hogy közbenjárásom siker nélkül maradt. Folyamodványát még az nap melyen vettem, b. Eötvös elnöknek adtam át, s ő megígérte, hogy ha csak lehetséges, utalványozni fogja a pénzt, csak az igazgatóság jegyzőkönyvének illető pontját kell előbb megnéznie. A mult pénteken az igazgatóság tartott gyűlést, s az elnök akkor szóba hozta az ügyet, de a határozat, mint Arany főtisztartól megtudtam, az lett: hogy az akadémiai pénztár vagyónállása mult januárban nem engedte, hogy a Jászay-díj az ez évi költségvetésbe fölvéttessék, s az akkor megállapított költségvetésben most sem lehet változtatni, azért a folyó évben a Jászay-díj kifizetése nem utalványoztathatik. Azonban a jövő évi költségvetésben mindenekelőtt az vétessék számba, hogy a jövő évben mindenesetre kifizetethessék.

Arany megígérte, hogy a jegyzőkönyv kivonatát is megfogja nekem küldeni, ezt azonban még nem tette, s én nem akartam válaszomat továbbra halasztani, hogy hiába ne várja a pénzt, melyet a jövő évi január előtt nem küldhetek. A nyugtát egyelőre magamnál tartom, vagy ha úgy tetszik megsemmisítem, s annak idején mást küld majd. Szíves üdvözléssel vagyok tisztelő rokona

Hunfalvy János s. k.«

50. *Hunfalvy János Jászay Sámuelhez.*

(Érkezett márcz. 23. 1871. válasz márcz. 23. 1871.)

Buda márcz. 20.

»Nagyon tisztelt Urambátyám!

»Végre szerencsém van a 200 arany jutalmat, azaz osztr. ért. bankjegyekben egy ezer százhetven s néhány forintot Urambátyámnak megküldeni. A mai cursus szerint számítva a 200 aranyt, 1178 osztr. frtot tesz, a bélyegtelen nyugtát fogadták el, bélyegre tehát nem adtam ki semmit, de a postán nem tudom még, hogy miképp fogom küldhetni a pénzt, vajjon a levélbe kell e azt tennem, vagy utalványkép fogadják-e

el, s vajjon itt kell-e a postai díjt lefizetni, vagy pedig Szántón veszik meg azt. Ha a küldeményt itt kell bérmentesíteni, akkor az 1178 frtból a postán mindjárt lefogom számítani a postai díjt; ha Szánton veszik fel, az egész összeget küldöm el. Ha a levélben nincs meg a pénz, jele, hogy a postán úgy fogadták el, s akkor az utalványt teszem majd a levélbe. De még ma akarom a postán elküldeni, azért irok ily bizonytalanúl. Csak azon örülök, hogy valahára mégis felvehettem a pénzt.

Megkülönböztetett tisztelettel vagyok Urambátyámnak

szerető öcsöcse

Hunfalvy János s. k.«

51. Jászay Sámuel levele Jászay Pálhoz 1836-ból.

(Hun-sclytha irás jeggyel írva)

Munkács, Augusztus 7-kén 1836.

»Kedves Öcsém!

»Tegnap olvasám a hazai s külföldi tudósításokból, hogy a tudós társaság 7-dik nagy gyűlését 7-ber 1-ső s több napjain tartandja: Örömmel tölté be keblemet ezen hirdetés, mert abból — s talán nem ok nélkül — következtetém, hogy ez idő alatt téged itt Munkácson ölelhetlek. De teljesüljön bár, vagy akármely körülmény miatt netalán vigasztalás nélkül múltjon el ebbéli reményem: mindenesetre szükségesnek tartom, hogy téged jelen levelemben még eljöveteled előtt egy komolyabb megfontolást érdemlő, általam már régolta hányt-vetett tárgyról tudósítsalak. Ez iránt nézeteidet, tanácsodat, s ha lehet, közbenjárásodat kérem.

Én magam helyheztetését érdeklí ez kedves öcsém! — de ne gondold — tán valamely új házassági terv tekintetében. Nem, sőt egyenesen politikai lételemre nézve, melylyel én — neked és senkinek másnak az ég alatt nyíltan megvallván — teljességgel megelégedetlen vagyok. —

Meg ne ütközz nagyon, s valamint egy részről bizonyos lehetsz abban, hogy elégedetlenségem nem ok nélküli, úgy más részről rosszabbnak ne véld állapotomat, mint a minő az valósággal; melyet mind a mellett igen sokan — különösen az azzal közelebbről ismeretlenek — reám s önmagokra nézve szerencsének tartanak s tartanánek. Mert hogy a munkácsi uradalmi fiskálisság egy a hazában levő ilynemű elsőbb hivatalok között, ez csaknem közvélekedés, s magába véve nem is tagadható. — És épen ezért sokáig haboztam s késtem neked való őszinte felfedezésemmel is. Mert tudom, hogy ezen hivatalomat leginkább jólelkű grófod pártolásának köszönhetem, mely nélkül azt változtatnom s mással felcserélnem is teljes lehetetlen levén; nem ok nélkül tarthatok attól, nehogy elégedetlenségemet neked ő is hibául tulajdonítsa. — A minthogy ezt, édes öcsém, előtte is csak akkor és másképp semmi esetre nem lehet kinyilatkoztatnunk, ha alább érdeklendő óhajításomnak bizonyos jó kimenetele iránt reménységünk lehetne; különben örök titok marad ez közöttünk, s megnyugtatómat csak abban fogom feltalálni; »quod mutari nequit, ferendum«. — De magára a dologra:

1-ső oka elégedetlenségemnek fizetésem csekély volta, mely —

mint tudod — szűk deputatum mellett 400 p. forint, s melynek növekedését csak hosszú évsorok lefolyta után várhatom. Én ugyan ön személyemet tekintve, ezzel sőt kevesebbel is ki tudnék jönni? — de tudod magam adóságain felyül házunk szomorú környülményeit. — Tudod, mely kívánatos édes szüleinknek a segedelem, melyet hogy eszközölnöm nem lehet, fájdalminnak fő kútfeje. Ezért óhajtanék leginkább jobb subsistentiát. De azért is mert

2-or. A hivatalos tehernek legnagyobb része fekszik vállaimon. — Ettől én ugyan meg nem ijednék, sőt némi dicsőséget tartanám benne, ha fizetésem is — nem ahoz mérséklett, de legalább collegáiméval egyenlő lenne. — Midőn azonban Balogh, a megyei törvényes és politikus tárgyakkal, Miticzky pedig a jobbágyoknak adósságbeli deonestatorius és más aprólékos panaszaiakkal s kereseteikkel foglalatoskodnak; — s énnekem a legkritikusabb úrbéri kérdésekkel, s hasonló kedvetlen tárgyakkal kelletik szüntelen bajlódnom, mely bajok különösen ezen uradalmakban naponként sokasodnak — s mégis collegáimnak a nem meg vetendő accidentiák mellett 600 és 500 p. f. fizetésök van — nékem pedig minden mellékes kereset nélkül 400 frtokkal kelletik megéernem. — S ezzel a mint a dolgok állanak — még talán 10—15 vagy több esztendőig is — ily környülmények között lehetetlen a rajtam fekvő aránytalan teherben örömet találnom.

3-szor. Hozzájárul ehez, hogy többeknek a subalternus tiszték között — mint a vashátori inspectornak, ellenőrnek, perceptornak, a zdenyovai erdőmesternek, több gazdasági tiszteknek, földmérőknek sat. sokkal jobb subsistentia adatott az enyémnél; — s a praefectus naponként igyekszik némely érdemetlen kedvenczeinek helyheztetésüket az enyém felett javítani. De a mit leginkább érzek, az

4-szer. A moralis megköttetés és elnyomattatás-systemánk a lenne: hogy a főtisztviségi tagok véleményeiket meggyőződésökhöz képest szabadon előadhassák; de a praefectusnak ez nem tetszik, s azt kívánja, hogy az ember az ő intézeteit vakon támogassa s pártolja; — a ki ezt nem cselekszi, annak ellensége; — bosszújától pedig méltán tarthatni, mert ő Csaplovicscsal kéttestben egy akarat levén, — s egyesült erővel a valóban kegyes és igazságszerető Gróf szemeire már hálót húzván; — nincs az önkénynek, a mellékes érdeknek oly alávaló szüleménye, melyet ki nem vinnének, annyira hogy már lételünk, hivatalbeli bátorságunk, s ebben lehető megmaradásunk is ezen szenvedélyes emberek jó kedvétől függ, s kénytelenítettünk a praefectus hajlandóságát alacsony úton is megtartani igyekezni.

Ily despotika administrációt egy meg nem romlott érzésű becsületes embernek jó kedvvel túrni, s benne habár moraliter kényszerítve is részesülni, belső nyughatatlanság nélkül lehetetlen levén; ohajtásom a lenne, hogy tőle jó móddal megválhatnék. — Természetes dolog, hogy ez hirtelen meg nem történhetik, de vajjon lehető-e később is? nincs elég okom biztosan reményleni; mert hivatalból kell élnem. Hol keressek pedig csak olyat is, melybe mostani csekély fizetésemet feltaláljam? —

mással, hanem ha kamarai fiskalitással jelen hivatalomat fel nem cserélhetném; *ennek elérésében pedig nagy akadály (ref.) vallásom!*

Ez az, édes öcsém, a mit ily nyíltan senki a világon rajtad kívül nem tudhat. — De a mit tőled, jó testvéremtől, egyedüli biztos hiv barátomtól el nem titkolhatok; — mert, ugyan mi is lehetne az — a hivatalos titkokon kívül, a mit mi egymással ne közölhetnénk. Értheted ezekből addig is, mig szóval bővebben előadhatnám szomorú körülményeimet, melyek egy becsületes embernek kellemetesek nem lehetnek. Vajjon a mai már liberálisabb szellemű időben, midőn a máramarosi adminisztrációhoz protestans assessor neveztetett, — midőn az ifjú Dercsényi temesi adminisztrátorrá lett; midőn a direktoratusnál is applicáltatnak hitünk sorsosi, — ha kivihető lenne az, hogy egy kamarai fiskalitást is elnyerjen egy protestans, — nem lehetne-e nékem azon szerencsém, hogy mostani kedvetlen helyeztetésemből ezen az úton kiszabaduljak s politikai létemen javítást tehessek; — fontold s vizsgálj meg ezt közelebbről; — pártolóink — Istennek hála — hathatós befolyásuk; jó Grófodon kívül Lónyay János helytartói tanácsnokban is sokat bizhatnánk; s így a te közbenjárásod mellett — vagy a Kállóban megnevezett jó barátod által talán nem lenne kivihetetlen az, a mi egyéberánt nekem szinte lehetetlennek látszik. Ha vélekedésed szerint lehető, úgy kövessünk el mindent vigyázva és okosan. De ha te is lehetetlennek ítéled, úgy nincs más orvosság a tűrésnél és gondviselésbe való bízodalomnál. S ezen utóbbi esetre jelen levelemet csak pro statu notitiae vedd.

Ujságúl röviden írom, hogy egy gazember itt Munkácson most, titkos társaság neve alatt, fenyegető leveleket hány el az utczákon, melyekben azt jelenti, hogyha a Praefectus, a főszbíró, és a város bírāja hivatalaikból ki nem tétetnek, — az egész várost felgyújtja, s a zsidók minden pártolóit, habár Ő felsége lenne is az, megöli. Tartani ugyan nem sokat lehet ezen haszontalan fenyegetődzésektől, melyekkel leginkább úgy látszik a nevezett tisztviselőket akarja megijeszteni, — de mégis kívánatos lenne, hogy a vakmerő kitapogatódván, érdemlett büntetését venné.

A Joó Imréné Pere csak 28-dik Julius küldődött fel.

Válaszodat s még kívánatosabban önmagadat várván, Danival együtt csókollak, s vagyok szerető testvéred

Sámuel s. k.«

52. Jászay Pál válasza Sámuel testvéréhez.

(Hun-scytha írásjegyekkel írva.)

Bécs, Auguszt. 16-kán 1836.

»Édes Samum!

»A Tns Ioóné Asszonyság pere végképen el nem döntethetett, minthogy a más két Reponalis pereket, melyek ezzel szoros egybefüggésben vannak, a megye fel nem küldötte; — most tehát elébb ezen perek kéretnek fel parancs által; — jó lesz, ha a mi visszajövetelünkig a Praefectus úr az illető helyen késlelteti a Relatiót, — hogy akkor a

dolog érdemére nézve a Grófot informálhassam. — Az említett asszonyságnak, míg talán személyesen tehetném, jelentsd tiszteletemet, s bizodalmaért köszönetemet; — válaszolnom tudod, nem bátorságos.

A mi utóbbi leveled tartalmát illeti, igaz, megütköztem egy kevéssé, leginkább azért, hogy tégedet, kit eddig nyugodtan élni, s státióddal megelégedve lenni gondoltalak, most már szinte megelégedetlennek kell tapasztalnom. Némi nyugtatást ad mindazáltal az, hogy nem oly sok idő múlva veled, mint reményem, szemben lehetvén, talán bővebben megfontolhatjuk e tárgyat; addig is észrevételeimet ezekben teszem: »Én neked a kamarális fiskálisság eránt sem reményt nem adhatok, sem azt teljesen el nem vághatom. Ugyanis azt ha 800 fton alól van fizetése, a magyar kamara; ha pedig felül van, a bécsi közkamara; de mindkét esetben a kir. ügyek igazgatója propositiójára nevezvén ki a helytartó tanács, vagy a M. Cancellária minden befolyása nélkül; dolgotat akár Lónyay János, akár a Gróf csak annyiban mozdíthatnák elő, a mennyiben Gróf Keglevichnek a M. kamara elnökének ajánlanának. De hogy te mi érdemeket hozhatnál fel arra, hogy neked királyi hivatalt adjanak, s hogy vihethén azt ki hogy tégedet a Camararum Reg. Director ajánljon, és pedig az elsőbb helyen ajánljon? megvallom, nem tudom elgondolni. Fő elv a kir. hivatalok osztásában az, hogy azokat csak olyanoknak adják, a kik vagy abban kezdvén szolgálatjukat, azokat sor és érdem szerént elnyerhetővé tették; — vagy az udvarnak tett különös szolgálatjaik által megérdemlették; — ide nem értvén a különös protectiókat, mert nincs szabály kivétel nélkül. Te sem egyiket sem másikat nem allegálhatod; csupán talán csak a harmadikba vethetnél némi reményt; de ezt is rendkívülinek nem nevezhetni. Mert a mi kegyes Grófunk sokat meg tesz ugyan értünk; de forcirozni valamely dolgot nem szeret. *Csörgő, kit te jól esmersz Wes. ellen vallott, miért Gróf Károlyi kenyerétől megfosztotta. Így tehát, nagy érdemei vagynak; hasonló fiskálisságot keres, s már ez idén kélszer vagy háromszor volt ide fel. Szemtelenkedik; nyakára jár a Felsőnek s a nagy uraknak, mégis eddig nem boldogulhatott.* Ezeket mind arra hozom elő, hogy azt igen nehéz privát szolgálatban levőnek elnyerni, s hogy nem annyira vallásra, mint politikai érdemre tekintenek; *noha a kamaránál a vallás is nagy szemzúró szálka.* De teszem, elnyernéd e hivatalt, kérdés, megelégedésedet megnyernéd-e? *Kötelességed volna ugyanis vármegye gyűlésekről gyűlésekre jární, vizslálkodni, s az ott tapasztaltokról a kamara elnökét, a Nádort és a fő Cancellárt azonnal tudósítani. Innen Relátiók többek megfordúltak már az én kezemben, nem beszélek az újjomból. Erre pedig te nem születél.* Hát a caducitások kérdései mennyi kellemetlen öszvetüzéseket szűlnek; a politikai szabadság, de még az észbeli is mennyire meg van korlátozva. *Mindent, még a legutolsó liquidí debíti perbe iktatandó allegatiót is a direktoratusnál dolgozzák ki; s temédek tiltász jár nyomaiban, kik tetteire s szavaira figyelmeznak. Vajjon boldogság, vajjon megelégedés-e ez édes Samum? — Én magam is királyi szolgálta vagyok, s hű jobbágya királyomnak, de magamnak nem kívánom! Mostani hivatalod igaz nem nagy, de fizetésed mégis annyi,*

hogy mint magános ember kijöhetsz vele. Tekinteted az egész környéken szép, lelki testi szabadságod s függetlenséged nem sokkal alább való mint azé, ki saját maga ura; feljebbmenetelre reményed nincs elvágva; pensiód bizonyos; jó házasságra kinézésed; hova kell ennél egy szegény legénynek több? — Szüleinken igaz nem segíthetsz, mint jó lelked óhajtaná! De hiszen ez inkább szívbeli fájdalmat, mint a hivatallal meg nem elégedést okozhat. Az előljárók despotiáját lehetetlen akármi állapotban is kikerülni. Láthatni ezt a falusi öregbírótól kezdve az első miniszterig mindenütt; és épen abban áll a szolgálati politika, úgy közölni a vágást, hogy előljáróinak az ember se sklávja egészen ne legyen, se diametralis oppositíóba magát velek ne tegye. — Szóval, s a hol lehet tettel is mindig nyájas; hol pedig a hivatal megkivánja, őszinte s szigorú, de sohasem darabos, sohasem heves. — Említsem-e én, hogy a Gróf komornyikjának 600; a szakácsának 1000 frt fizetése van, akkor, mikor nekem csak 500! Hogy a Gróf a pesti kulesárnak így ír: »Mein lieber Mathi?« Nekem pedig így: »Bizodalmas Jászay Uram!« S hogy a Cancelláriánál a janitor fizetése accidenciákkal reá megyen 3000 pengő forintra, mikor az enyém, még ha Secretárius lennék se érné fel azt. S hogy a Grófnéval, azért mert a szobaleány-nak megizentem, hogy a kutyákat az ajtóm eleibe ne horadják g...lani, már majd végharagba jutottam; s több efféle kedveltségeket horadjak-e elő, melyek sokszor megsohajtották már velem a függetlenebb életet? De a melyeket az a gondolat, hogy minden dolognak, minden állapotnak meg van a maga rossz, de meg a jó oldala is; nem sok törődés után zsebre rakatnak velem. Az hogy kevesebb fizetés mellett többet kell dolgoznod, mint collegáidnak, szinte közös sors én velem, valamint minden subalternus tiszttel is. — Ezekből tehát láthatod, hogy én panaszaidat igazlom ugyan, mindazáltal hogy elégedetlenséged igen nagy miért legyen, okát nem látom. — Én úgy gondolom magam tapasztalásából ítélvén, hogy neked leginkább a jó barát hiánya okozza legtöbb megelegetlenségedet; — mert a munkától megfáradt lélek leginkább a barátság édes éledeletében nyerheti enyhületét. Így voltam én Bécsbe jöttömkor szinte másfél évig, míg a jó barátok szükiben voltam. — Ezért volna kívánatos reád nézve, hogy valamely derék leánykával minél előbb egybekelhetnél. — Ha ez olyan volna, kinek lenne mit apritnia a tejbe, mind vígabb szellemet kapnál, mind szüleink sorsán javíthatnál; mind ha úgy tetszenék, a szolgálat kellemetlen oldalaitól megmenekedhetnél. — Mert a szolga mindig szolga marad, akár privát, akár királyi legyen az; s hidd meg édes Samum, csak a saját vagyonából élő magyar nemes lehet morális tekintetben boldog e világon.

A Gróf Reviczky s Báró Eötvös által tétéle már régi dolog, s talán nem is szükséges azt itt bizonylanom. Alkalmasint Báró Mednyánszkyt is elvesztjük, ki most nem sok idő múlva Erdélybe fog menni, a kincstárnál levő némely rendtelenségek megvizsgálására, — s később mint mondják a Magyar Kamarához megyen másod Elnöknek.

Abaújba a Bihari főispán Zichy van Biztosnak kinevezve, de még könnyen meg lehet, hogy a mi másod Alcancellárunk menend helyette ősszel.

Mi Pestre e folyó hónap 28-kán indulunk, onnan én egy pár nap mulva alkalmasint mindjárt indulhatok haza; meddig mulatok azonban otthon, még most meg nem irhatom előre, mert a Gróf az octóber 2-kán tartandó Superintendentialis gyűlésen is jelen akar lenni, ez pedig hogy hol fog tartatni, s ott kelletik-e nekem lennem, nem tudom, valamint azt sem, Szabolcsba nem kelletik-e le mennünk, a mi még legfelsőbb határozattól függ. Dani f. hó 25-kén indul Prágába. A felség már el ment tegnap előtt.

A tudós társaság pénztárából felveendő pénz eránt a Gróf meg lehetős reményt nyújtott, mert még eddig senkisésem jelentette magát nála. Azonban ha itt el nem sülne, megígérte, hogy a s. pataki iskola kasszájából is fogja eszközteni. Így talán kimenekedünk a bajból. Az én dolgom még mindég legfelsőbb helyen főzetik. Mikor a csipkét a dér megérleli, talán ez is megérik. — Dolgom most temérdek, azért neked is csak röviden irhatok, — mindezekről, s talán a miket elfelejtettem volna haza menetemmel bővebben, — mert azt csak hiszem hogy valami szerrel megláthatjuk egymást, noha bajosan tudom elgondolni, mint szerezzek hozzád lábat.

Isten veled!

szerető öcséd
Pali s. k.«

53.

(*Conceptusa* az alkalmasint *Majláthnak* készített üdvözlő beszédnek. Lásd a *Jászay Pál naplójából*. 1839.) Cz. L.

»Tekintetes Karok és R R!

»Hol a legfensőbb királyi kegyelem szent körként lengve körülöm, csekély de hű, a fejedelem s a haza egyesített javára irányzott törekvéseimet még csak inkább mint szolgálataimat, nem egyedül figyelmére méltatá, de az utóbbi évtized alatt fokónként növekedvén fölöttem, im jelenen a magyar udvari kancellárság e diszteli és fényes méltóságára is emele, — a legmélyebb tisztelet s legbuzgóbb hála érzetével hajoltam meg Uram királyom zsámolya előtt, de karjaim rezzelve vállalák a nagy hivatal nagyszerű terheit melyek reájok bizatának. — Ugyanis az idők hol a fejedelem mint a nemzet előtt még most is tisztos emlékbén élő, elődeim, a derék férfiak, nem csak kötelességök teljes betöltése kedves érzetét hordhaták érdemeikkel diszló melljökben, de nevök mellé is elvirulhatlan babért arathatának, oda múltanak, s napok állottak elő nehéz gonddal terhesek, hol a fennálló szokások gátain, az előre látó ösök századok szentelte rendszerein, féktelen vágygyal működik mint vizözön áttörni egy újabb, az apák nyomdokaihoz kevésbé hű nemzedék.

Midön a Tettes Karoknak és R. R. — — — költ üdvözlő sorain anyni nemzeti őszinteséget, a koronás fő kegyelmes rendeletei iránt anyni tiszteletet, az ország alkotványos rendszere mellett anyni buzgólkodást, s enszemélyemhez oly bizodalmas ragaszkodást látok előmleni, nem lehet nem sokszorozott örömmek keletkezni keblemben, mely velem tántorit-

hatlanúl hitesse, hogy a jó fejedelem s édes mindnyájunk hazája elválatlanúl közös javára irányzott lépteimben, támogatva e megye Karai és R. R. segéd kezei által is, az így egyesült ápolgatás alatt üdves sikerrel fizetendnek majd a buzgó törekvés' szép reményekben elhintett magvai. —

Legyenek szivesek a Tettes Karok és R. R. továbbra is megtartani igen becses indulatjokban, s győződjenek meg, hogy fő óhajtásom, sőt boldogságom állató részének tartom, ha tövises pályám véghatárjelenél is szinte azon mértékben bírhatom bizodalmukat, melyben birni hiszem most, midőn futni elkezdem. — Ki egyébiránt s. a t.«

(Jászay Pál kézírása.)

54.

(Egy levél conceptusa.)

»Alázatosan alól irt, a Tekintetes magyar tudós Társaság iránti tekintet és tisztelet érzelmeitől lelkesítve, s meggyőződve a felől, hogy a Tek. Társaság irányától s igyekezetétől, az emberiséget boldogító azon czélok előmozdítása, melyek a mesterségeknek s tudományoknak az életre alkalmaztatásából keletkeznek, idegen nem lehet, bátorodom az emberiség érdekeihez intézett ily czimű munkám: »*A Gondolkodás és Beszélés érzékített tudománya, a hit és erkölcsi tudományra s az életre alkalmaztatva*« a Tekintetes tud. társaságnak tisztelet teljes hódolásom zálogául ide mellékelve, azon alázatos kérelemmel általküldeni, méltóztatnék Magyarországon is előmozdítani ezen munka kettős irányát, mely az ide zárt hirdetmény szerint abban áll, hogy az ezen munkában felállított tiszta gyakorlati elvek szerint a teljes érzékű gyermekek szinte úgy mint a siketnémák, kisebb s nagyobb oskolákban egyaránt minden vallás és minden iskolatanítótól a hitágazat legkisebb különbsége nélkül, idő s fáradság nyereséggel, sőt, mint az Austriában több lelkioktatók s felsőbb iskolatanítók próbatétei által, a Cs. kir. Alsó Auszriai kormánysszékeknél levő hivatalos Bizonyítványok szerint is, már tetteleg megmutattatt, bizonyos sikerrel oktattathatnak.

Tekintve azon körülállást, hogy bár a magyar literatura előhaladta a külföldön is tudva van s igazságos elismerést nyer, a Nép kiképzésére megkívántató kezdő iskolai könyveknek mind az által hiánya lehet, — s meggyőződve a felől, hogy a Tek. tud. társaság oly Intézet, mely Állásánál fogva ezen közhasznu czélt legbiztosabban előmozdíthatja, bátorodom teljes tisztelettel kérni, méltóztassék a Tettes tud. Társaság ezen kettős czélnak elérésében, t. i. a kezdő népoktatásnak általján fogva, különösen pedig a siketnémákénak megkönnyítésére, kiknek száma a Schmalz Doktor hozzávetőleges Előadása szerint (kurze etc.) 6139-re megyen, közülök mindazáltal a virágzó s áldással teljes munkálódásainál fogva híres magy. kir. váczsi siketnémák intézetében 50-nél többen alig képezthetnek, Magyarországon munkálódni, s vagy ezen kezdő képezeti munka lefordítását, vagy egy hasonló népszerű vezérfonalnak a magyar nyelv lelkéhez alkalmaztatott kidolgozását megrendelni.

Ezen következményeiben a magyar hazára oly fontos czél előmoz-

dítása tekintetéből, alólírt örömmel ajánlaná minden megtérítésre számítás nélkül az eredeti réz táblákat; mivel azonban az érzéktési táblák nagyobb részének a magyar nyelvre leendő különös alkalmaztatások miatt részleges változást kelletik szenvedniök, e mellett mind ezen érzéktési táblák felüliratai, melyek a tartalmaikra utasítanak, német nyelven vagynak, — legczélerányosb lenne valamennyi ezen tábláknak kőmetszeti utánnymatásokat, a magyar nyelv lelkéhez alkalmazott változatokkal egyetemben, bent Magyarországnak megrendelni, mihez az Alólírt mint szerkeztető tökéletes megegyezését adja. — Ezen után nyomtatás költségei tizedrészből sem fognak annyiba kerülni mint az eredeti táblák, melyek mindnyájan részint aczélba, részint rézbe vagynak vágva, s a legjelesb művészek által rajzoltattak.

Czélarányosnak véli az alólírt egyeszersmind az öszves költségnek, melyben a Munkának 1500. példányban kiadása kerülni, hozzávetőleges felszámítását is alázatosan előterjeszteni a Tettes tud. Társaságának, — névszerént

1-ör. A szerkesztőnek, kire a Munkának magyarnyelven kidolgozása bizatnék, tiszteletdíja körülbelől 41 ívet számítva 10 ft. p. p. ...	410.—
2-or 65. tábla kőmetszetése 8 ftjával	520.—
3-or. A táblák nyomtatásához megkivántató papíros 45	
és $\frac{1}{2}$ ftjával	227.30
4. A 65 tábláknak lenyomatása az 1500 példányhoz 100	
és 24 krjával	390.—
5. A tartalom nyomtatása papírossal együtt mintegy 41 ívet vevén 11 ft. —	492.—
6. A könyvkötőnek	32.30
	öszvesen: 2072.—

Mely szerént a Tettes tud. Társaságnak egy egész, 20 fogatból álló példány mint egy 41 ívével és 65 érzéktítő táblákkal 1 ft. 23, ft!! kerülni.

Az alólírt kéri továbbá, hogy ezen munka következő fogatait a Társaság Elölülői hivatalának megküldhesse, s bátorkodik egyszersmind egész tisztelettel, nyomtatásban megjelent néhány más értekezéseit is, melyek az ifjúság kiképzését tárgyazzák, a Tettes tud. Társaság eleibe terjeszteni.

Mély tisztelettel maradván

Czech Ferencz Hermann s. k.

a cs. k. bécsi siket-némák intézete Professora
és ugyanott a siket-némák lelki tanítója.»

(Kelet nincs. Az egész a Jászay Pál kezeirása.)

55. Dr. Schedel Ferencz levele.

(Kelet nélkül.)

»Tekintetes Táblabíró Úr!

»A magyar tudós társaság örömmel vette a müncheni codexnek Kegyed által szintoly szépen mint hiven s valódi tárgyismerettel készült

másolatát, s reám bizta annak megírását, hogy ezen igen fáradságos munkával tett érdemét egész valóságában méltatta, s mind a nagybecsű ajándékot, mind a tudomány érdekei előmozdításában bizonyított hazafüi készségét igen szívesen köszöni. A mit midőn e soraimmal teljesíték, s magamat Kegyednek ajánlanám, teljes tisztelettel vagyok

a Tekintetes Táblabíró Ur

alázatos szolgálója
Dr. Schedel Ferencz s. k.
titoknok.

Czím: »A magyar t. társaság titoknokától. Tekintetes Jászay Pál úrnak ns. Szabolcs vármegye táblabírájának, Bécsben, Wien. Hivatalból.«

A Jászay Pál irod. hagyatékából

Közli: CZÉKUS LÁSZLÓ.

ADALÉKOK CODEX-IRODALMUNK FORRÁSAIHOZ.¹

II.

A Cornides codex husvétii prédikációja.

»Temesvári Pelbárt és codexeink« czimű dolgozatában, mely a Budap. Szemle 1891. évi folyamának 170. és 171. füzetéből való különlenyomatban van előttem, Horváth Cyrill a Cornides codex husvét-napi beszédével is foglalkozik (12—14. l.), s annak forrásaiként Pelbárt két prédikációját jelöli meg: De Tempore, pars pasch. sermo II. U, Y, Z és sermo III. K s köv. A Cornides codex e darabja azonban (94—118 l. = NyET. VII. 130—140.), mint már Horváth is észrevette, Pelbárton kívül még más forráson is alapul: ezt a forrást azonban H., legalább tudtommal nem kutatta fel. Nos, ezek a nem Pelbártból, hanem »máshonnan« került részek, a melyek nem is oly csekélyek, hogy figyelmet ne érdemelnének, megint csak a már imént említett *Discipulus* beszédgyűjteményéből kerültek ki. Herolt könyvét tehát jó lesz a Példák könyvével és a Cornides codex-szel egy ívású többi kézirataink vizsgálatánál is szemmel tartani; mert mint már az előbbi meg a jelen példa is bizonyítja, ezeknek az írói, úgy látszik, szorgalmasan forgatták híres rendtársuk nagyon kedvelt beszédgyűjteményét, a melyből különben Pelbárt is szorgalmasan idézgetett.

A Cornides codex husvétii beszéde mindjárt a *Discipulus* e napi prédikációjának (De Tempore s. 50.) a bevezetésével (A) kezdődik, a mint az alábbi egybevetésből kitetszik:

¹ *Hibaigazítás.* Multkori közleményünkbe a 246 l. utolsó sorában egy sajnálatos botlás csúszott be. Herolt neve előtt az *angol* szó törlendő. K. L.

Cornides c. 94.

Hec est dies quam fecit dominus. exultemus et letemur in ea. Az az. Ez az nap melyet teremtet vr iften. evrevlyevnk es vigagyonk evbenne. Ezeket irta meg zent dauid az foltar kevnnek zaz tyzenhated rezeben. Megkel tudnonk zeretev atyamyfay. hog ez may jnnep felyevl mul egyeb jnnepeket. jnnepleffel es vigaffaggal. Annak okaert enekletyk mynd ez tellyes hetecchaka ez felyevl mondot jge. Ez az nap *stb.* Es jollehet hog menden napokat az vr iften teremtet. demaga ez napot kyvalt keppen meltofagoffa es evruendeteffe tevttte az ev fel tamadafa myat. Azert mongya zent agoston. criftufnak fel tamadafarol valo predicacyoyaba. Hog mykeppen criftufnak dychevfeges zvv anya. fayedelemfegevt tart menden az-zonyallatok kevzevt. Ezenkeppen menden napok kevzevt. ez fel tamadafnak napya menden napoknak anya. Zent ambrus ugy mond. Critufnak (sic) feltamadafa. az meg holtaknak elet. az penitencia tar/-(95)toknak bochanat, az zenteknek dychevfeg.

Discipulus:

Hec est dies, quam fecit dominus; exultemus et letemur in ea. Ps. CVII. (A) Sciendum, quod presens festiuitas precellit alias festiuitates in solennitate et iocunditate. Unde canitur per integram hebdomadam singulis diebus: Hec est dies etc. Licet omnes dies dominus fecit, tamen singulariter illam dignificavit et letificavit per suam resurrectionem. Unde Augustinus in sermone de resurrectione domini: Quomodo gloriosa virgo mater Christi inter omnes mulieres principatum tenet, ita inter omnes ceteros dies hec dies resurrectionis omnium dierum mater est. Unde etiam Ambrosius super Mat.: Resurrectio Christi defunctis est vita (in) penitentibus est venia, sanctis est gloria.

Alább:

(96.) Zent agofton vgy mond. My vronknak es iduezeytenknek parancholatyara. menden vas zauarok meg tevretenek. Es hertelenfeggel zenteknek zamlalhatatlan nepe. kyk halalban fogua tartatnak vala. az ev jduezeyteyeknek eleyben teordre efenek. fyralmas kevnnyergeffel keryk vala monduan. El jevttle ez velagnak meg valtoya. el jevttle melyet keuanuan naponkent varonk vala. El jevttle. melyet nekevnk jevvendevnek hyrdetevt vala az tevrueen es az prophetak. El jevttle. aduan teltben elevknek byneknek bocha-

Unde Augustinus in sermone: Ad imperium domini ac saluatoris omnes ferrei confracti sunt vectes et subito innumerabiles sanctorum populi, qui tenebantur in morte captivi. saluatoris sui genibus obvoluti lacrimabili obsecratione deposcunt dicentes: Aduenisti redemptor mundi: Aduenisti, quem desiderantes quotidie expectabamus; aduenisti, quem nobis venturum lex annunciauert et prophete. Aduenisti donans in carne viuus indulgentiam peccatorum, soluens defunctos et captiuos inferni. Et hi omnes hodie

natyat. meg ol-/(97.)dozuan holtakat. es pokolnak foglyayt. Azert ezek mynd ez may napon criftusnak fel tamadafan Igeen evrevlenek. mert evket criftus az ala valo helybevl ky vona. es az ev menyben menetyn evket fel viue menyorzagban. es evnekyk meg mutata evrekke az ev bodog latafat.

in die resurrectionis valde exultaerunt, quia Christus eos de loco infimo extraxit et in sua ascensione eos in celum deduxit et suam beatam visionem eis eternaliter ostendit.

Itt a Cornides codex husvéti beszéde a 97—111. lapon a Discipulustól eltérve, a Pelbártból vett részeket szúrja közbe; ezek után pedig a 111. lap végétől a 116.-nak majdnem végeig megint Heroltot írja ki, mint az alábbi mutatványból kitetszik:

Cornides c. 111.

Evrevlny kel azért ez may napon minden fevlden lakozo embereknek. Elevzer azért kel evrevlnevnk. mert amy atyanfya (sic.) az az criftus, ky meg holt vala. meg eleuenedet. Kyrevl vgy ir zent lukac. ffyam evrevlned// (112.) kel. mert az te atyadfya ky meg holt vala. meg eleuenevdevt. Ezenkeppen mond az evrek mendenható atya iften minden kereszténynek. hog kedeg criftusnak atyafyay legyevnk. Ez meg mutatatyk az euangelyombol. kyt meg irt zent jános kevényenek huzad rezeben hol criftus az ev fel tamadafa vtan monda maria magdalenának. Menyel el az en atyamfyayhoz. es mongyad nekyk. fel megyek az en atyamhoz. es ty atyatokhoz. Masodzer azért kel evrevlnevnk. mert az my byneynket meg bochatta ez zentféges bevthnek jdeyeben. az penitencianak myatta melyet tartottonk. *stb.*

Discipulus I. c. B.

Et conuenienter medie creature, i. e. homines in terra existentes hodie letari debent. Primo quia frater noster i. e. Christus, qui mortuus fuerat et reuixit. Unde Lucas XV.: Fili, gaudere oportet, quia frater tuus mortuus fuerat et reuixit. Sic pater celestis dicit ad quemlibet christianum. Quia enim fratres Christi sumus ostenditur in euangelio Johannis XX., ubi Christus post resurrectionem suam dixit ad Mariam Magdalenam: Vade ad fratres meos et dic eis: Ascendo ad patrem meum et patrem vestrum. Secundo, quia peccata nostra nobis indulset per illud sacrum tempus quadragesimale et hoc per penitentiam, quam egimus *etc.*

Erre a Discipulus beszédének C, D, E szakaszai következnek. Ezeket codexünk kihagyván, minden átmenet és betoldás nélkül egyszerre a Herolt-féle prédikáció végső szakaszára (F) ugrik át, a mely a szokásos felszerkentő példával záródik. Ezt azonban a mi codexünk még két példával toldja meg, de ezeknek csak az egyikéhez találunk két hasonlót

a Discipulus könyvében (De Temp. s. 46. R. és Prompt. E 20.), a nélkül, hogy bármelyikük is teljesen megegyeznék a mi codexünkével. Ellenben tökéletesen egybevág a Herolt előadásával a *gyóntatni kívánó apácák* mulatságos megszegyenüléséről szóló sikerült példázat, a mely a világ-irodalom egyik legterjedtebb parabolája. Még az elemi iskolai olvasókönyvekbe is beszivárgott, némi átalakítással, hogy a gyerekeket a kíváncsiság rossz tulajdonságáról leszokni tanítsa. E jóízű humorral teli példát e mi codexünk írója a végén még egy, úgy látszik, saját sütetű pajkos megjegyzéssel szerzi meg, a mely a középkori aszkéta rideg arczán egy hozzánk közelebb álló világ röpke mosolyát játszatja. Megvan különben e kedves történetke, a Pandora-mythos e késői sarjadéka, még pedig egészen a Cornides cod., ill. Herolt előadása szerint Armbrust Kristófnak »Gonosz asszonyemberek« cz. verse 189—212. sorában is (l. RMKT. VI. 28. és 294.). Nagy elterjedtségén kívül tehát már irodalmunkban hagyott mélyebb nyománál fogva is megérdemli, hogy magyar nyelvű legrégebb feljegyzését ennek közvetlen forrásával együtt kerettestül ide iktassuk:

Cornides c. 113.

de kerdytek hog vronk criftus. myert ielente meg eleveler az ev feltamadafat azzonyallatoknak. ffeleltetyk erre. hog ezt teue vronk iefus eleveler meltofagnak okaert. hog ezben adna nekevkn peldat. hog az zeplevtelen zvz marianak iftennek anyanak tyzteffegeert. menden azzonyallatokat // (114.) tyztelnenk. Akar hazafok legyenek. akar evz-vegyek. akar zvzek. Mert az halalt. melyet eva azzonyallat hozza. azt az zvz maria azzonyallat el tauoztata. Annak okaert enekeltetyk ez keppen. *Paradisi porta per euam cunctis clausa est. et per mariam virginem iterum patefacta est.* [Az az. paradichomnak kapuya eva myat mendeneknek be rekezteteek. es zvz maria myat esmeeg meg nyttateek.] Mafozder teue ezt iduezeytenk azert. mert azt akarta hog az ev fel tamadafa meg ielentetneek egyebeknek. De myert azzonyallatok tytkot nem tarthatnak. de valamyt halnak

Discipulus l. c. F.

Vltimo queritur, quare Christus primo resurrectionem suam ostendit mulieribus? Respondetur primo propter dignitatem, vt in hoc nobis exemplum daret, vt ob reuerentiam gloriose virginis Marie omnes mulieres honoremus, siue sint maritate, siue vidue, siue virgines, quia mortem, quam femina Eua intulit, femina bcata virgo fugauit. Vnde canitur: *Paradisi porta per Euam cunctis clausa est, et per Mariam virginem iterum patefacta.*

Secundo quia voluit, vt resurrectio eius manifestaretur aliis; sed quia mulieres vix aliquid celare possunt, sed quicquid audiunt, hoc statim aliis manifestant, igitur etc.

azt legottan meg ielentyk egyebeknek. [Azert akara vronk ihs az ev fel tamadafat elevzer meg ielenteny azzonyallatoknak. hogy hamarab ky hyrdettefseek.] Ezrevl illyen pelda olvaftatyk. Nemely claftromban valanak apachak. kyk evnen kevzvevk ezt el vegezcek. hog ev kevzvevk el bochatnanak kettevt. kyk el mennenek romaban vr papahoz.¹ Es hog papatvl meg nyernernek ezt evnekyk. hog evk egymafnak az apachak megy gyonhatnanak. Meltat // (115.) lannak aleytaak azt. hog az ev tytkyokat és gyarlofagokat egy ferfyvna. az az egy papnak ky ielencheek. Azert mykoron az apachak iutottak volna papahoz. es kevnyergevtték volna papanak az confessorfagert. Haluan ezeket papa. es meg ertuen ez apachaknak egygyevgyevfegeket es pokoibely erdegnek chalardfagat. Ada evnekyk egybe rekeztet zelenchet monduan. menyetek el az zallafra es vigyetek oda veletek ez zelenchet. es holnapon reggel ezenkeppen berekeztuen meg hozyatok. es myt kertek meg nyerytek. Tahat evk elmenenek az zallafra. kezdeek nezegetny forgatny az zelencheet. es Igeen evrevmelt meg nygyak vala. Vegezetre kedeg monda az egyk apaccha. nyffuk meg az zelenchet es lassuk meg my vagyon benne. ffelele az mafyk. ne nyffuk fel mert papa paranchola. de maga vegezetre meg gyevetenek kefertetnek myatta es meg nytak az zelencheet. akaryak vala meg azonkeppen berekeztény. Azert mykoron fel nytottaak volna. legottan egy madar repevle ky az zelenchebevl. kyt az papa rekeztet vala bele. // (116.) Ezt latuan az apachak meg rettenenek. es mykoron

Exemplum legitur de quibusdam monialibus in quodam monasterio constitutis, que inter se deliberauerunt vt due ex ipsis deberent accedere dominum papam et eis impetrare, quod sibi mutuo possent confiteri, estimantes indignum, quod sua secreta et suas infirmitates vni viro, i. e. sacerdoti publicare deberent. Cum autem ad papam venissent et summus apostolicus intelligens earum simplicitatem et diaboli fraudem, dedit eis vnam pixidem clausam dicens, vt illam secum ad hospitium portarent et de mane eam sibi sic clausam reportarent et sic obtinerent, quod peterent. Que venientes ad hospitium pixidem diligenter inspexerunt et eam libenter aperuissent, et tandem una dixit: Aperiamus eam et videamus, quid in ea sit. Alia dixit: Non audemus, quia summus pontifex et apostolicus nobis inhibuit. Tandem per temptationes victae aperuerunt eam, volentes eam simili modo recludere, et sic auis in ea reclusa aufugit, que perterrita sunt. Et cum de mane redirent ad papam, et ipse cognouisset factum, dixit eis: In hoc cognoscitur vestra instabilitas et infirmitas; sic faceretis vobis mutuo, si deberetis alterutrum (sic) audire confessiones vestras. Cum enim vna offenderet aliam, illa nullo modo culpam alterius sibi confessam obticeret. Et sic vacue redierunt ad suas sorores.

¹ Itt a fordítónk még a szórendhez is feltűnő merevséggel ragaszkodik.

reggel meg teernenek papához es meg tutta volna az papa hog el zalasztottaak volna az madarat. monda nekyk. Ezben esmertetyk meg az ty alhatatlanfagtok es gyarlofagtok. mert ezenkeppen tennetek egyk maftoknak. ha ty egy mas gyonafat halgatnatok. Mert mykoron az egytek maftokat meg bantanaya. femmykeppen az evneky meg gyont mafnak bynet megnem tarthatnaya. [hanem haragyaban ky mondanaya.] Ezenkeppen az tarfokhoz heuon terenek meg. [az zegeen confessor anyaym.]

Ez ügyes kis példázatnak épületes tanúlságra, különösen prédikátorok által való felhasználása különben a Discipulus könyvénel jóval régibb keletű. Egy századdal Herolt előtt ennek egy francia rendtársa, a Johannes Junior néven ismertebb J. Gobio v. Gobii is idézi már *Scala coeli* című nevezetes példatárában, melyre Pelbártunk is gyakran hivatkozik, de többnyire csak hozzá közelebb eső források közvetítésével. Joh. Juniornál (136-r.) e történet forrásául Caesarius Heisterbacensis »Dialogus miraculorum«-át (IV, 75) találjuk. Minthogy ez utóbbi elég könnyen hozzáférhető, helyette történetünknek két más, ugyancsak XIII. századbeli előadását vetem egybe a Discipulus elbeszélésével.

Az egyik Étienne de Bourbon (Steph. de Borbone) »Tractatus de diversis materiis praedicabilibus« cz., a Szentlélek hét ajándékának sorát követő példatárában van, melyet e sorrendje miatt többnyire »Liber de VII donis« czimen idéznek a későbbi prédikátorok. E nevezetes gyűjtemény Lecoy de la Marche-féle kiadásában (Páris, 1877) a 298. darab (251. l.) ide vágó része így szól:

»Similis autem est Dominus illi avi, de quo audivi quod quidam discipulus quesivit a quodam magistro suo, quomodo Adam potuit ita excecari, quod comederet de ligno vetito, cum longe meliora essent in Paradiso; et cum magister diceret ei:

Nitimur in vetitum semper cupimusque negatum,
non sufficiebat ei hec solucio, sed eum multum judicabat infelicem
dicens, quod si fuisset in loco suo, nunquam hoc fecisset. Magister ad hec
intravit in cameram suam et aviculam, quam habebat, posuit inter duas scu-
tellas magnas et pulcras; et vocavit eum intra cameram, et ostendit ei libros
suos et pixides electuariorum bonorum dicens: Ego vado ad missam et cogi-
tabo interim de questione tua; et si quid melius invenero, quam solverim,

cum venero, tibi renunciabo. Interim spaceris, et expono tibi libros meos et electuaria mea et alia comestibilia, hoc solum inhibeo tibi, quod non removeas illas scutellas, quia aliquod secretum habeo inter eas. Et sic recessit. Discipulus autem ille revolvens libros cepit cogitare, quare inhibuisset ei de scutellis, et aliis relictis cepit primo [velle] videre et mirari, quid intus lateret; et volens hoc videre, scutellas aperuit, et avicula avolavit; et tunc vidit, quod vera erat magistri sui solucio.« Etc.

Steph. de Borbone Flavigny Miklós besançoni püspök prédikációjára hivatkozik, azt mondván, hogy e példát tőle saját füleivel hallotta (audivi). Kevéssel előtte Jacobus de Vitriaco, a hírneves szentföldjáró accói érsek és utóbb bíbornok is elmondta e parabolát, azzal a csekély eltéréssel, hogy nála a kíváncsi kérdező nem tanítványa, hanem remete-társa egy másik bölcsőbbnek; a szintén két tál közé rekesztett tárgy pedig nem *madár*, hanem *egér*. (Caesariusnál *madár*.) A keret azonban ugyanaz, mint Stephanusnál és Caesariusnál, t. i. az Ádám bűnének felhántorgatása. (L. The Exempla of Jacques de Vitry, ed. by Th. F. Crane. London, Folklore Soc. 1890. 13. példa, 4. l. és hozzá a 139. l. jegyzetét, a hol e parabola további elterjedésére vonatkozó utalások is vannak. Ezek között azonban a Discipulusra vonatkozó helytelen, mert nála a hasonló elbeszélés, mint láttuk, a »De Tempore« résznek nem a 4., hanem az 50. beszédében fordul elő.) Kérdés még, hol kapta e példa még a Discipulus előtt azt a keretet, a melyben egyelőre nála találjuk először? Hogy azonban mihozzánk ebben a keretben tőle került, az bizonyos.

KATONA LAJOS.

